

Сања Шуљагић*

Институт за политичке студије, Београд

УТИЦАЈ ИДЕОЛОШКИХ И ГЕОПОЛИТИЧКИХ ДОКТРИНА ЗАПАДА НА ФОРМИРАЊЕ МОДЕРНЕ СРПСКЕ ДРЖАВЕ**

Сажетак

Предмет разматрања у овој монографској студији је утицај идеолошких и геополитичких доктрина Запада на формирање модерне српске државе у деветнаестом веку. Циљ истраживања је сазнавање какав је био утицај европских држава на геополитичку констелацију на Балканском полуострву у том периоду. У склопу овог научног рада су применом аналитичко-синтетичке и компаративне методе приказани: формирање западне политичке философије; промена традиционалног српског идентитета пре и током стварања модерне српске државе, те спречавање обнове пред-Османских држава православних народа. Закључак истраживања јесте да је један од предуслова за успостављање модерне српске и осталих балканских држава, под директном или индиректном влашћу европске Велф-Хановер династије и њених династија-огранака, била вишевековна предмодерна колонијална доминација венецијанских и ђеновљанских робовласничких и трговачких компанија, чија је политичка философија утицала на настанак и развој модерне мисли у Европи, као и геополитичких доктрина западних сила, па тиме на политичке процесе на Балкану при формирању држава у процесу ослобађања балканских народа од Османске империје. Западни геополитички интереси на Балкану су се супротстављали геостратегији Руског царства. Царска Русија је геополитички у

* Имејл адреса: sanja.suljagic@ips.ac.rs, ORCID: 0009-0008-9295-5408.

** Овај рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

темељу настанка балканских хришћанских држава, па тиме и српске, али је западна модерна политичка философија преовладала у формирању идеолошког усмерења балканских народа.

Кључне речи: Запад, модерна Србија, идентитет, идеологија, доктрина, геополитика, модерност, колонијализам, православље, држава.

УВОД

У западној¹ идеолошкој и геополитичкој сфери интересовање за освајање балканско-црноморских држава је вековима у низу било постојано. У првим деценијама деветнаестог века, након устанака балканских народа против вишевековне владавине Османског турског царства на Балканском полуострву, на том подручју је била извршена замена владавине Османске политичке номенклатуре политичком номенклатуром европских владара и њима подређених локалних владара, обједињених под круном Велф-Хановер (*Welf-Hanover*) династије и њених бочних династија-огранака Вителсбах, Саксбург-Гота и Хохенцолерн-Зигмаринген. На чело модерне Грчке био је постављен баварски племић Ото фон Вителсбах (*Otto von Wittelsbach*), на чело модерне Румуније био је постављен пруски племић Карл Хоенцолерн-Зигмаринген (*Karl Hohenzollern-Sigmaringen*), на чело модерне Бугарске био је постаљен племић Фердинанд из германске Саксбург-Гота (*Saxe-Coburg and Gotha-Koháry*) династије и за владара новоформиране државе Албаније је био постављен пруски официр Вилхелм од Вида (*Wilhelm zu Wied, Wilhelm Friedrich Heinrich*) (Heaton-Armstrong 2005; Pearson 2006; Mitrović 2011, 66–75; Toleva 2012, 28; Šuljagić 2024, 95–96; Stoica

¹ Под појмом “запад” аутор подразумева не само дефиниције Семјуела Хантингтона, Арнолда Тојнбија; Алфреда Махана, Миломира Степића или Милоша Кнежевића о модерној и постмодерној светској геополитичкој и културолошкој подели на „запад” и „исток” (са условним приступом на поделу „север и југ”), него се употребом тог појма фокусира на историјску генезу политичког развоја „Старог/Новог Рима” у трансатлантском подручју света. При употреби израза „политички Запад” и „политички Исток” аутор поима те појмове у геополитичко-геолошко (еклисиолошко)-философском смислу.

1919, 29; Stanojević 2010, 329–330). Устоличавањем припадника тих династија за владаре балканских држава, током деветнаестог века је на балканско-црноморском подручју уједно била и спречена обнова власти некадашњих пред-Османских ромејских и словенских династија на том подручју (Noailles 1558; Cline 1930, 33–34; Milich 2000, 33; Larouche 2018, 43, 52–63).

Током слабљења владавине Османског турског царства у деветнаестом веку, захваљујући војној и дипломатској помоћи Руског царства, Србији је било омогућено добијање аутономије, а затим и државности (Perišić 2022, 159–161, 169–177). Иако контраверзног порекла у српској историографији, династије Обреновића и Карађорђевића, односно Карађорђа Петровића и Милоша Обреновића који су водили српске устанке против Османске турске власти почетком 19. века и чији потомци су били постављени за владаре модерне Србије, званично нису биле орођене са члановима династија Велф-Хановер династије и њених огранака и финансијских картела. Међутим, као што је историја показала, владари из ових династија су ипак у погледу стварања друштвеног и државног уређења Србије били подређени плановима британских, пољских, аустријских, аустроугарских и осталих европских дипломата као што су били Дејвид Уркхарт (*David Urquhart*), Адам Чарториски (*Adam Czartoryski*) или Венијамин Калаји (*Benjamin Kállay*) (Bataković 1994, 157–183; Czajkowski 2020, 176–177; Kostić 2006; Kalabić 2009; Stoke 1990, 191–192).

Од Бечког конгреса 1815. године до данашњих дана, процес инсталирања западних и прозападних владара из подручја европске Велф-Хановер династије и њених династија-огранака на власт у модерним балканским државама био је постојан без обзира на промене владара и политичких система унутар тако одређене (про) велфхановерске геополитичке констелације. Тај процес, одржаван различитим војним и невојним средствима до данашњих дана, био је заједнички различитим западним и прозападним факторима на Балканском полуострву, упркос наизглед супротстављеној „монархистичкој” тези „антимонархистичкој револуционарној” антитези концепта државног устројења унутар тог процеса (Šuljagić 2022, 11). То је разумљиво ако се сагледа да су у званичним западним академским и политичким круговима мислиоци као Херберт Спенсер (*Herbert Spencer*), Томас Малтус (*Thomas Malthus*) и Чарлс Дарвин (*Charles Darwin*) или политичари као Џереми Бентам (*Jeremy Bentham*),

и касније у историји Винстон Черчил (*Winston Churchill*), у својим политичким агендама и научним делима заступали тезу о “праву јачега” у “борби за опстанак супериорнијих народа” (Gilbert, ed. 1982, 608, 616; Foucault 1980, 148, 156–158). Такође су и антимонархисти анархисти, социјалисти и либертаријанци, чији циљ је било стварање поретка секуларних држава, као Бенџамин Такер (*Benjamin Tucker*), Пјер Прудон (*Pierre Prudon*), Карл Маркс (*Karl Marx*) или Џошуа Ворен (*Joshua Warren*), заступали тезу о “праву јачега” и “праву уговора” (Tucker 1897, 350, 463). У том смислу западни антимонархистички анархисти се нису разликовали од популарног приказа Хабсбуршког монарха као ратника у оклопу са командантским штапом у рукама на литографијама у осамнаестом веку (Simić 2017, 327–328, 331). „Концензус” европске и транс-атлантске политичке и академске јавности о „праву јачега” у међународним односима уклапао се у тврдњу политиколога Линдона Ларуша (*Lyndon Larouche*) да су након Бечког конгреса чланови Велф-Хановер династије и њених огранака-династија, заједно са припадницима финансијске и политичке номенклатуре из подручја њихове владавине, озваничили широм света политичку философију „слободног тржишта и природних права” британских радикала и либерала, и то без њеног критичког одбијања од стране политичара и академских установа (Larouche 2018, 43, 52–63). Тако су и на академском нивоу друштвене технике манипулације биолога Чарлса Дарвина, Клода Бернара (*Claud Bernar*) и Луја Пастера (*Louis Paster*) дале основу за схватање империјализма и културног колонијализма као “апсолутистичке идеологије” (Mineau 2004, 22–25). Након што је под утицајем Џон Стјуарт Миловог дела *Принципи политичке економије* (*Principles of Political Economy*) такозвани “Малтусов закон” постао интегрални део класичног модела дугорочне економске динамике у Енглеској на преласку из деветнаестог у двадесети век,² у западној политичкој философији се постепено дефинисао концепт “*ubermensch*” философа Фридриха Ничеа о технолошки и културолошки најспособнијим и најјачим народима у свету, који је у себи сажимао ставове француских и немачких социолога и економиста, и поготово ставове правника,

² Томас Малтус је објашњавао брз прогрес енглеских северноамеричких колонија, касније моћних Сједињених америчких држава, већим степеном слободе и једнакости који су имали људи на великим северноамеричким територијама плодног земљишта, у односу на сличне колоније Шпанаца и Португалаца. (Malthus 1798)

економисте и социолога Макса Вебера (*Maximilian Weber*).³ Упоредо са устоличавањем проевропских владара на челу новостворене модерне државе Србије у деветнаестом веку, у Србији и њеним суседним балканским државама су европски и проевропски политичари и интелектуалци, у складу са својом политичком философијом освајања колонија и наметања своје културе у њима, извршавали промене дотадашњих локалних језика, писама, традиционалног календара, закона, црквених канона, друштвеног уређења и историографије, што је уједно условило измену дотадашње традиционалне парадигме о коренима, основама и континуитету идентитета локалних балканских народа у њиховим образовним системима.

На процес формирања модерних балканских држава утицали су значајни геополитички и идеолошки фактори, који се односе на, у српској и светској историографији често спомињани колонијални западни *Drag nach Ost* („Поход на Исток”), као и на један комплексан вишевековни пред-модерни период. У случају Аустрије „поход на Исток” је дефинисао историчар Август фон Шлецер (*August von Schläzer*) који се залагао за „проширење Аустрије до Црног мора” и „успостављање Беча за средиште словенских студија” (Sotirovic 2007, 9; Vidmar 2009, 233, 237). Тај план су у другој половини деветнаестог века проширили министри спољних послова Аустрије и Аустроугарске Агенор Голуховски и Џула Андраши и аустроугарски генерал Фридрих Бек, који су, ради „онемогућавања Русије да преко Бугарске, Србије или Црне Горе има утицај у том делу Балканског полуострва”, покренули идеју стварања модерне „македонске државе” и аутономије Бугарске и данашње Албаније, чије тадашње подручје је генерал Фридрих Бек прогласио „аустроугарском сфером утицаја” (Hrabak 1979, 167–168; Toleva 2012). Са таквим вишеструким „походом на Исток” су синхронизирани касније теорије „продора на исток” Фридриха Наумана и осталих средњоевропских политичара, историчара и географа, које се односе на Србију и околне балканске државе, као и каснији ставови политиколога и политичара Строба Талбота о

³ У том смислу, енглески колонијални управник Џозеф Чемберлен (*Joseph Chamberlain*) је објаснио употребу израза “*Rex Britannica*” за моћ Велике Британије у другој половини деветнаестог века, између осталог, њеном моћном морнарицом, технолошким достигнућима и дугорочно оријентисаном изградњом железничких пруга широм света (Schumpeter 1954, 677–701; Dumett 1975, 287–321).

формирању „псеудо-држава” на Балканском полуострву (Eberhart 2005, 465, 469–477; Talbott 2009, 320).

Колонијалне аспирације „похода на Исток” су имплицирале да је тај поход, пре свега, подразумевао војни поход на источне територије богате ресурсима, значајним саобраћајницама и радном снагом, о чему говори став аустријског војсковође Јозефа Радецког (*Joseph Radetzky*) из његових мемоара 1810. године да је „река Дунав била основица војног и политичког система Аустријског царства” и да би тадашњи „савез Аустрије и Француске помогао Аустрији да освоји Босну, Србију, Влашку и Молдавију” (Поровић 1940, 54–57). Тај план је подразумевао и невојне методе промене идентитета локалних балканскоцрноморских народа и стављање њихових образовних система под контролу Беча, што објашњава и реформе српског писма, језика, календара, политичког система, теологије и историографије током деветнаестог века (Ivić 1926, 262–263; Dobrašinović 1980; Vidmar 2009, 233, 237; Vukašinović 2012, 79–86). План војсковође Радецког је био у складу са договором руске царице Екатарине Друге и аустријског цара Јосифа Другог да се у осамнаестом веку Руско царство под њеном владавином граничи и сарађује са Аустријским царством које би доминирало на Балканском полуострву (Bronza 2010, 61–62; Pantelić 1933, 145–148). На формирање модерне државе Србије утицали су, осим плана о савезу Аустрије и Француске у стављању балканских држава под њихову контролу, којег је објавио аустријски војсковођа Јозеф Радечки, (Поровић 1940, 54–57), пре тога *Пожунски мир* склопљен 1805. године у Братислави и *Тилзитски мир* из 1807. године, који су за последицу имали долазак француских војних трупа на Балканско полуострво и повлачење руских војних снага из Котора на Јадранској обали (Šarkiћ 2015, 418).

Након што је саветник баварског краља Лудвига Првог педагог и филолог Вилхелм фон Тирш (*Wilhelm von Thiersch*) покренуо идеју „стварања модерне грчке државе као продужене баварске државе до Егејског мора кроз духовну унију Баварске и античке Грчке кроз процес хеленизације”, како би Русији био спречен прилаз Босфору и Балканском полуострву, у тој идеји је добио подршку од Велике Британије, што је довело до доласка баварског племића Ото фон Вителсбаха на престо модерне државе Грчке 1832. године након *Конференције у Поросу* 1828. године и *Лондонске конференције* и *Цариградског споразума* из 1832. године (Dakin 1973, 258–259). Због

геоекономских претензија Велике Британије на контролу трговине од Велике Британије преко источног Медитерана и Индије до Далеког Истока, Великој Британији није одговарала обнова пред-Османских балканских монархија-теодулија и пред-Османског политичког и културолошког савезништва словенских држава и Константинопољског царства. Због тога су британски политичари и стратежи као Џон Палмерстон (*John Palmerston*), Едмунд Хорнби (*Edmund Hornby*) и Дејвид Уркхарт радили на спречавању приласка Русије Босфору и на формирању модерних балканских држава које би функционисале у складу са британским и европским политичким интересима (Hornby 1878, Batakovic 1994, 157–183; Vidmar 2009, 275–276, 306, 307, 309; Gourgouris 1996; Athanassoglou-Kallmyer 2008; Milich 2000, 32, 33, 35–37, 39–40; Benes 2008, 181; Chisholm ed. 1911, 647; Šuljagić 2024; Šuljagić 2025, 172, 174–176).

Са друге стране, Русија је, почевши од *Кучук-канајџирског мира* 1774. године, када је постала заштитница православних народа у Османском царству, па цео 19. век, покушавала да и геостратешки преко Балкана изађе на Средоземље. Због оба разлога, Русија је војно и дипломатски помагала балканске хришћане да формирају своје државе. Русија се ослањајући на *Букурешки мир* из 1812, касније дипломатским притиском 1826. године (*Акерманска конвенција*), па онда и војном победом над Турском и склапањем *Једренског споразума* 1829. године: омогућила Србији, као и Влашкој и Молдавији, добијање прве модерне државности у облику аутономије (Perišić 2022; Ković 2021; Popović 2010).

Помоћ балканским хришћанима и развој руске морнарице у Средоземљу усмеравао је поморску Велику Британију да се супротставља не само изласку Русије на топла мора, него се Британија супротстављала и формирању балканских држава у чему је имала помоћ пре свега Беча и Париза. Тамо где није могла да спречи балканске народе, вештим дипломатским и прикривеним акцијама је инсталирала своју елиту или је преузимала домаће елите (Perišić 2022; Terzić 2021; Ković 2021; Popović 2010).

С тим у вези, пре склапања Једренског споразума војне снаге Руског царства на челу са генералом Хансом Дибичом (*Hans Diebitsch*) у борбама против војних снага Османских Турака освојиле део Балканског полуострва и Анадолије све до Трапезунта, због интервенције тадашњег министра спољних послова Русије Карла Неселрода (*Karl Nesselrode-Ehreshoven*) и енглеских, пруских и

француских дипломата, руска војска је морала да заустави свој поход према Константинопољу и представници Русије су потписали *Једренски мир* 1829. године (Burke 1830, 215–217).⁴ Повлачење руске војске са Балканског полуострва и уступци министра спољних послова Карла Неселрода након тога, упркос победи Русије и њеног освајања делова балканско-анадолијског подручја, омогућили су Турској да консолидује своје снаге и Русија је платила потезе министра спољних послова Русије Неселрода у вези са склапањем *Једренског споразума* касније поразом у Кримском рату (1854–1856.) од Турске, Велике Британије, Француске и Пијемонта (Šuljagić 2025, 174). Пораз руске војске у Кримском рату и *Паришка конференција* (1856–1859) су омогућили победницима Кримског рата Наполеону Трећем, Ото фон Бисмарку и сардинијском грофу Камилу Кавуру (*Camillo Cavour*) да раде на успостављању модерне државе Румуније као неолатинском државном конструкту, што су реализовали револуционар Јоан Куза (*Joan Cuza*), а затим и новопостављени краљ Румуније пруски племић Карл Хохенцолерн-Зигмаринген (Tambova 2007; Voia 2001, 83–87; Djuraga 1995, 332). Због угрожености Руског царства од европских држава и Османског царства након Кримског рата, руске дипломате су морале да потпишу тајну *Будимпештанску конвенцију* 1877. године, којом су се сложиле са стварањем више малих суверених модерних држава уместо једне јаке словенске државе на Балканском полуострву у случају престанка власти Османског турског царства на том подручју, како не би угрозили „равнотежу сила у Европи” (*Europäische Gleichgewicht*), што су руски представници урадили, упркос протестима руске јавности, и у случају каснијег *Санстефанског споразума* и Берлинског конгреса 1878. године (Ingle 1976, 50–51; Kellogg 1995, 146; Šuljagić 2025, 175).

Што се тиче комплексног пред-модерног периода као једног од геополитичких и идеолошких фактора који су утицали на процес

⁴ Захваљујући овом споразуму, Руси као ратни победници су помогли да Србија и Грчка касније добију статус међународно признатих држава, али су, према овом споразуму, након одређеног периода Руси морали да врате кнежевине Влашку, Молдавију, Бугарску и Румелију Турској, док су у случају Азије морали да врате Турској Карс, Бајазид и Ерзурум, а заузврат су добили финансијску компензацију и доделу права руским трговцима да тргују на територији Османског турског царства (Burke 1830, 215–219; Vinogradov 1981, 33). Након тога, иако је британски дипломата Џорџ Канинг (*George Canning*) отворено подржавао Османске Турке, успео је да се наметне као арбитар судбине држава Грка и Османских Турака (Vinogradov 1981, 7–8).

формирања модерних балканских држава, њега су карактерисале промене владавине царстава на подручју Балканског полуострва, промена црквене номенклатуре у словенским православним државама, досељавања једног извесног процента новог становништва на те просторе са запада и са истока, и успостављање нових друштвених политичких и економских организација на том подручју.

Владавина Османског турског царства прекинула је развој славне српске средњовековне државе коју је хвалио ромејски историчар Критовул (*Μιχαήλ Κριτόβουλος*) у својој историјској хроници (Kritovoulos 1954, 99–100). Током слабљења моћи Османског турског царства на Балканском полуострву западни политички кругови и њихови локални експоненти су успели да спрече обнову пред-османске српске државе-теодулије⁵ укидајући традиционалне српске законе и доносећи нове европске законе, укидајући традиционалну друштвену организацију, обичаје и манире и реформишући традиционални српски језик, писмо, календар, религију и историографију. Измена дотадашњег српског националног идентитета је била предусловљена променама у друштвеној и црквеној номенклатури Србије, миграцијама српског и несрпског народа и променама у свеукупној организацији српског друштва на територији Балканског полуострва за време владавине Османског турског царства. Основни узрок немогућности успостављања традиционалне политичке философије из пред-османске српске државе у склопу успостављања институција током формирања модерне српске државе је било наметање западне модерне политичке философије и политичких и друштвених реформи од стране процентуално малог броја политичке номенклатуре у Србији и то је био процес на који тадашње већински необразовано локално становништво није имало утицај. Међутим, успешном наметању западне политичке философије и прозападних реформи у српском друштву и држави допринели су и поједини уступци руске дипломатије европској дипломатији током деветнаестог века, условљени геополитичком позицијом Русије у појединим периодима, упркос покушају царице Екатарине Друге да у осамнаестом веку приближи Руско царство некадашњем Константинопољу и упркос превладавајућој руској

⁵ „Теодулија” (гр. “Теодул”–„слуга Божји”) – Божјом Милошћу је цар–монарх као слуга Божји одређен да буде владар у једној држави. Тако је и цар Јустинијан, као „праведан цар који чува Божје заповести”, био називан „Дикаиос”, односно „Јустинијан” (Šuljagić 2014, 1; Šuljagić, 289, 416).

доктрини одржавања традиционалног покровитељства и савезништва Русије са Србијом и словенским државама на Балканском полуострву (Ingle 1976, 50–51; Kellogg 1995, 146; Terzić 2021). Међутим, у доба царице Екатарине Друге у Руском царству су извршене реформе према жељи царице да Руско царство више не буде средњовековне монархија-теодулија, него у односу на такву ранију државу да оно постане прогресивно и у великој мери секуларизовано царство са апсолутистичким монархом на челу (Werret 1999, 1–25). Уз континуиране спољне претње европских држава и Османског турског царства из правца запада и југа, такође су и такве прогресивистичке „просветитељске” реформе унутар Руског царства утицале на немогућност обнове некадашњег политичког и културолошког савезништва пред-Османских православних источноромејске и словенских православних држава-теодулија. Ипак, захваљујући традиционалном покровитељству руске државе над Србијом и осталим словенским државама на Балканском полуострву, праћеном континуирано јаким подршком руског становништва традиционално братском српском народу на Балканском полуострву, Русија је омогућила успостављање модерне српске државе на Балканском полуострву током деветнаестог века (Ingle 1976, 43; Perišić 2022, 159–161, 169–177).⁶

ФОРМИРАЊЕ ЗАПАДНЕ МОДЕРНЕ ПОЛИТИЧКЕ ФИЛОСОФИЈЕ

Случајеви деловања војних трупа Старог Римског царства на Балканском полуострву, касније акције средњовековних венецијанских и франачких трговаца у том подручју и учешће европских политичара у стварању модерних балканских држава у деветнаестом и двадесетом веку показују континуитет и постојаност у колонијалној природи вишевековног „похода на Исток” (Hrabak 1979, 167–168; Mitrović 2011, 66–75; Toleva 2012, 28; Lala 2008, 28–29). Током владавине старог Римског царства разлика у политичкој философији инвазивног „политичког Запада” и одбрањујућег „политичког Истока” на Балканском полуострву је била озваничена након што је цар Константин Велики саградио Константинополис као „Нови Рим” или „Нови Јерусалим” на Босфору и та разлика је била континуирано

⁶ О геополитичкој доктрини Руског царства према Балканском полуострву опширније погледати (Perišić 2022; Terzić 2021; Ković 2021).

испољавана кроз историју међусобних односа западног Римског царства и источног РOMEЈСКОГ царства и њихових наследних држава (Choniates 1984, xxvi–xxvii; Zosimus reprint 1887, 2.30–34; Kaatz 2012, 126). Један од карактеристичних примера такве разлике у политичкој философији европског “запада” и балканскоцрноморско-анадолијског „истока” је било укидање источноромејског протектората над Равенским егзархатом на Апенинском полуострву, у којем је црква Светог Виталија у Равени била изграђена по узору на цркву Светих Сергија и Вакха у Константинопољу („Базилика Светог Виталија” 2016). Затим је 840. године у форми *Лотари савеза* (*Pactum Lotharii Treaty*) званично био потврђен савез Републике Венеције са европским Каролиншким царством у њиховом рату против словенских народа, односно званично разилажење политике Венеције од Источног РOMEЈСКОГ царства (West-Harling 2020, 98–103), упркос њиховој каснијој спорадичној економској сарадњи.⁷ По узору на представнике Старог Римског царства пре њих, Венецијанци су наставили искориштавање људске радне снаге локалних народа у експлоатацији природних ресурса на Балканском полуострву, у чему им је подршка европског Каролиншког царства много значила (Šuljagić 2012b, 158–160). Уз то, након што је на подручју данашње Шпаније Визиготе наследила Омејад династија и након што су Каролинзи склопили савез са Абасид династијом, настало је такозвано „Златно доба” у историји ислама на подручју Шпаније (Barton 2009, 44–47).

Склапање савеза са Абасидским калифатом одговарало је Каролинзима и Венецији у борби против Источног ромејског царства и православних словенских држава, о чему сведочи чињеница да су европски трговци и робовласници своју продају робова и

⁷ Након што су 751. године Ломбарди освојили Равену и укинули Равенски егзархат, по наредби папе Стефана Другог Франци су преузели управу над Равеном, која је касније дошла под директну управу римских папа. Тензије између „истока” и „запада” бившег Римског царства биле су озваничене 867. и 879. године када је патријарх Источног царства Фотије Велики сазвао сабор и на њему прогласио римског папу Николу јеретиком и осудио додаток папиног „*filioque*”. Разлика између европског „запада” и „истока” се посебно испољила 962. године у Риму, када је римски папа прогласио Отона Првог германским императором, а источна хришћанска православна црква и римокатоличка црква званично су се једна од друге одвојиле 1054. године (Bettenson and Maunder 1999, 529; Chamberlein 1986, 52; Romanides 1981, 31; Herrin 2002, 47).

извоз производа у источне државе наплаћивали у арапском новцу (Ottewill-Soulsby 2019, 213–231; Heck 2006, 179; Heck 2007, 172). Припадници венецијанских и ђеновљанских робовласничких и трговачких компанија су продавали локално балканско-црноморско становништво као робље представницима Каролиншког царства и осталих европских држава и Арапима, при чему је посебно карактеристичан пример била колонизација средњовековне јадранске Далмације, називане у средњем веку „робовском обалом Европе” (Evans 1886, 6; Evans 1985; Baerlein 2022; Amitai 2008: 121, Stuard 1986, 40). Оваква вишевековна геополитичка констелација, која је, упркос повременим сукобљавањима економског интереса између моћних европских држава и представника блискоисточних калифата и азијских ханата, обједињавала заједничке геополитичке интересе ових држава у опкољавању и контроли православних балканскоцрноморско-анадолијских држава, утицала је и на потпадање држава Источног ромејског царства и словенских православних држава под власт Османског царства током четрнаестог и петнаестог века.

Хришћане из православних држава, међу њима поготово егејске Грке, су у сврху експлоатације радне снаге и природних богатстава на њиховом територију вековима у низу угрожавали Римљани, Венецијанци, Ђеновљани, Каталанци и касније и османски Турци.⁸ Током средњег века Венецијанци, Франци, припадници Латинског царства и касније Хабсбуршке монархије су наставили да продају Грке и Словене Селџучким Турцима, Египатским султанима и европским државама (Noailles 1558; Hanotaux 1877, 74–102; Evans 1985, 475–3; Tardy 1978, 39–41). Током крсташких ратова од једанаестог до петнаестог века Ђеновљанске колоније су биле стациониране у источном Медитерану, Егејском и Црном мору. Породице представника тих колонија су стекле велико богатство тргујући са члановима источноромејских и турских династија

⁸ У четрнаестом и петнаестом веку теолози, историчари и путописци су третман православних хришћана као робова, међу њима и православних свештеника, између осталог објашњавали и „званичним састанцима, објавама и одобрењима римског папе верницима да могу да „купују и држе хришћане из осталих народа као робове,, због њихових „шизматичких уверења” или „да би се спречило њихово потпадање под утицај тадашњих Морса” (Tafur 1926, 133; Verlinden 1968, 87–89, 94, 172; Broquière 1892, 149; Poggibonsi 1945, 146; Hoade 1952, 60).

(Rohan 2015, iii).⁹ У лоцирању историјског тока судбине балканских народа била је значајна чињеница да су Венецијанци и Ћеновљани контролисали трговачку руту између Европе и Азије и преко Медитерана све до Енглеске, стационирајући своје робовласничке и трговачке станице на рекама Дон и Волга и у лукама Судак и Кафа у Црном мору (Howells 1907, 223–224). Ћеновљани су учествовали у трговини од Енглеске, Холандије и Атлантског океана све до Црног мора (Rohan 2015, 85–86).

Законодавство и пракса из времена владавине предузетачких владара, као на пример *Закон судни људем* (старосл. *Законъ соуѣньни людѣмъ*) познат из доба краља Светопелека и записан у доба Светих Ћирила и Методија,¹⁰ сведочили су о отпору словенског и грчког народа према робовласништву (Vašica 1971, 236; Nikolić 2013, 151). Такође и *Законик* српског цара Стефана Душана Немањића, чије царство се у четрнаестом веку простирало од Јадранског и Егејског до Црног мора, сведочи да су се Срби борили против робовласништва и да је цар Душан „строго кажњавао покушаје продаје својих сународника латинским трговцима”¹¹ (Milojević 1872, 119, 221; Russev 1999, 131; Novaković 1898: гл. 21; Evans 1985, 47; Šuljagić 2021b, 118–143). Након смрти цара Душана Немањића 1355. године, у петнаестом веку је и даље била забележена трговина робовима Словенима, Грцима и Татарима са балканскоцрноморског подручја, која је била смањена, али не и укинута, тек када су представници европских робовласничких и трговачких компанија открили и почели да продају робове из Западне Африке (Poggibonsi 1945, 146; Ноаде 1952, 60; Evans 1985, 47, 53). Такво стање је било омогућено јер су представници Латинског царства, које је након крсташких

⁹ Забележено је да, иако су Каталонци и Ћеновљани повремено ратовали, Каталонци су на острву Хиос, који је био под управом Ћеновљана, куповали робове из Бугарске (Rohan 2015, 18).

¹⁰ Старословенски *Закон судни људем* (стсл. *Законъ соуѣньни людѣмъ*), написан на основу закона источноромејских царева Теодосија, Јустинијана, грчких *Еклога* и словенског обичајног закона, био је познат утемељитељу Српске Православне Цркве, законодавцу, просветитељу и замонашеном принцу из династије Немањића Светом Сави у периоду када је писао *Законоправило* (Vašica 1971, 236; Nikolić 2013, 151).

¹¹ Цар Стефан Душан Немањић је у свом *Законику* наредио да „ко год прода хришћанина невернику”, („католику или муслиману”, како објашњава историчар Данијел Еванс), „његова рука биће одсечена, а његов језик ишчупан” (Evans 1985, 47).

похода било привремено успостављено у Константинопољу, заједно са Венецијанцима (Млечанима), а касније и са Французима и Ђеновљанима, успоставили савезничке односе са Иконијским (Румским или Анадолским Селџучким) султанатом. То су преко њих урадили и представници Хабсбуршке монархије, односно Новог-Старог Рима – Хабсбуршка монархија је била називана и *Imperium Romanum Sacrum Nations Germanicæ*¹² (Noailles 1558). Према њиховим трговачким уговорима са турским и египатским султанима, продаја словенског робља је била несметано настављена, иако је средином петнаестог века, када су се Европљани упустили у јужноатлантску пловидбу и почели да доводе робове из западне Африке, почео да се смањује интензитет куповине робова из југоисточног дела Европе (Hanotaux 1877, 741–02; Evans 1985, 53).

Иако су владари из српских и околних „копнених земаља” успевали својим државничким и војним напорима да спречавају продају робља на неко време, наставак продаје робља су омогућили Османски Турци својом колонизацијом Балканског полуострва у петнаестом веку, када су, направивши базу у Скопљу (у данашњој Северној Македонији), од 1415. године почели да залазе дубље према територији данашње Босне. Представници Османског царства су затим направили своју базу у Сарајеву и након пада Константинопоља 1453. године успели су да се прошире по читавом Балканском полуострву. Османски Турци су сарађивали са Венецијом и њеним савезницима, али нису могли лако да допру до црногорских планина у којима су „Срби, као последњи остатак средњовековног царства цара Душана”, како је то дефинисао историчар Френк Фокс (Fox, 1915, 160) “након Битке на Косову живели у теократском друштву високо у црногорским планинама” као “остасти слободних Срба који су својим јунаштвом превазилазили Спартанце.” (Evans 1985, 51; Fox 1915, 60, 160; Pearson 2006; Heaton-Armstrong 2005).

Продаја робова, највише из Босне и са Црног мора, била је настављена по Западном Медитерану, што су легалисти описивали

¹² Република Ђенова је била највернији савезник Хабсбуршке монархије и умногоме је у шеснаестом веку била заслужна за успех императора Шарла Петог и његовог сина Филипа Другог, чији домен владавине је обухватао такозвано Свето Римско царство од данашње Немачке до северне Италије, као и владавину данашњом Шпанијом и територијом краљевстава Напуља, Сицилије и Сардиније (Noailles 1558, 426).

као последицу „праведног рата”, односно, од шеснаестог века, како су разни историчари тврдили, “Европљани су на расистички начин покушавали да оправдају постојање ропства” и дуготрајна трговина робовима је била основа за “европски расизам према Словенима и Грцима” (Evans 1985, 46–47, 51–52; Kahane, H. and R. Kahane 1962, 345–360; Broquière 1892, 95). Законодавство и студије историјских случајева показују да се пракса робовласништва наставила и у наследном „Светом Римском царству Германа” и да су од седамнаестог века и Холанђани и Швеђани трговали робовима, уз производе као што су слоновача и злато у Африци, док се енглеска „Московска компанија” у потрази за природним богатствима Азије окренула трговачким путевима који су водили кроз тадашње Руско царство (Köstlbauer 2023; Sinha 1990, 702; Danielsson 2021; Emmer 2005; Wolf 1994; Olson 1996, 769). Такође су и пруски цар Фридрих и његов нећак шведски краљ Густав Трећи подржавали институцију робовласништва (Barton 1972).

Вишевековна трговина робљем и производима омогућила је финансијску добит у буџетима неколико европских држава, краљевских породица и породица власника робовласничких компанија и, последично томе, и даље наоружавање њихових војних и трговачких морнарица. Развој трговачко-робовласничких морнарица подстакнуо је такође развој текстилне индустрије и осталих грана индустрија средњовековних градова Апенинског полуострва и касније Енглеске и Ханзеатске лиге. (Howells 1907, 223–224). Од времена доласка Велф-Хановер династије на власт у Енглеској, постајала је на глобалном плану све очигледнија политичка философија Венецијанаца да колонизатори, односно “супериорнији људи” имају право да обликују политички живот у колонијама, односно у регионима света које су енглеске трговачке и робовласничке компаније, као наследнице венецијанских трговачких и робовласничких компанија, освојиле (Disraeli 1904, xxix–xxx, 320–321, 442–442). Како је показао ток историје, таква политичка философија чланова и упосленика Велф-Хановер династије и њених огранака-династија у Европи, ослањала се на традицију мишљења различитих европских мислилаца о супериорности одређених народа над њима покореним народима, од римокатоличког теолога Томе Аквинског у тринаестом веку до философа Николе Макијавелија на преласку из петнаестог у шеснаести век, који се у својим делима позивао на ставове о “праву јачег” античких римских и грчких

аутора Салуста, Ливија, Тацита, Кикерона, Пиндара и Платона (Killoran 1987, 89; Regent 2011, 751; Fontana 2003, 86).

Након потврђене „шизме” између Православне и Римске цркве 1054. године,¹³ на Апенинском полуострву је била продубљена разлика у политичкој философији у односу на православно источно РOMEјско царство и православне словенске државе.¹⁴ С друге стране, због финансијског окружења створеног услед трговине робовима и различитим трговачким производима, током дванаестог века на северу Апенинског полуострва развила се једна нова форма политичке и друштвене организације.¹⁵ Сматра се да је развој трговине, финансијских трансакција и организације јавне управе на Апенинском полуострву и осталим европским градовима-државама (републикама) био зачетак модерне европске демократије. Трговци из Венеције, Ђенове и осталих градова су доносили производе, људе и нове идеје из разних светских крајева, међу њима са Истока и поготово са Блиског истока, у градове-државе републике на Апенинском полуострву, тако да је у средњовековној култури Апенинског полуострва, поготово у Фиренци четрнаестог века, била приметна промоција античке паганске философије и уметности (Burckhardt 2000; Skinner 1978; Šuljagić 2011, 220). Античка паганска философија у духу Платона, Салуста, Кикерона и Пиндара је промовисала „природно право јачега”, што су венецијански и ђеновљански, а касније и португалски, холандски и британски трговци, преузели као слоган својих империјалних освајања балканских, црноморских, азијских и осталих светских колонија. Један од карактеристичних примера за то је била трансформација симбола првог заштитника града Венеције хришћанског светитеља и великомученика Теодора Тира – за којег се сматрало да је у своје време био уништио храм анадолијске паганске богиње Сибеле, у Риму поштоване и приказиване као окружене лавовима – у касније светски познат симбол крилатог лава у Венецији. Иако је у модерним

¹³ О томе видети опширније у фусноти број 6.

¹⁴ Разлику између Православне цркве и Римске цркве у том периоду додатно је исказало *Житије Светог Антонија Римског Новгородског* (Tradigo 2006, 354).

¹⁵ У том периоду на Апенинском полуострву су антимонархијска мисао и неоантичке паганске философске идеје симболично били испољени у радовима сликара Амброђа Лоренцетија (*Ambrogio Lorenzetti*) из Сијене о правди, римском републиканству и јавној администрацији.

интерпретацијама венецијански крилати лав био често повезиван са хришћанским апостолом Марком, он је изворно био сматран за заштитника храма паганског бога Сандона у Тарсусу у Анадолији (Scarfi 1990, 311–24; Giorgi 2002, 345). Фигуре крилатог лава и осталих фигура лавова, које су у Венецију доносили венецијански морепловци и војници из некадашњих паганских грчких Елевсијских поља, острва Делос и лука Атине и Пиреја, симболизовале су не само империјална освајања колонија источномедитеранских „људи мора” у паганским временима, него и, како је то 1893. године у свом делу *На путевима Европе* дефинисао историчар Жил Мишле (*Jules Michelet*), каснија средњовековна освајања азијских колонија од стране „страшне венецијанске лавље аждаје” (Michelet 1893, 453). Уз то, након што је математичар и фрањевац Лука Паћоли (*Luka Pacioli*) 1494. године објавио књигу *Сума знања из аритметике, геометрије, пропорција и пропорционалности* (*Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita*), у којој је описао процес, етику и трошкове рачуноводства у тадашњим северним апенинским градовима, два века која су уследила после тога била су описивана као „златно доба грчке Атине на Апенинском полуострву”¹⁶ (Smith 1974 (1914)).

У таквој политичкој и економској клими Апенинског полуострва никнула су револуционарна антиклерикална и републиканска размишљања филозофа Николе Макијавелија (*Niccolò Machiavelli*), која су се ослањала на радове римског историчара Салуста и потенцирала експанзионизам старе Римске републике (Regent 2011, 751; Fontana 2003, 86). На британском архипелагу 1437. године био је убијен шкотски краљ Џејмс Први (*James I*), али утилитаристички и експанзионистички ставови Николе Макијавелија су извршили утицај на идеју републиканизма у Енглеској у шеснаестом веку и претходили су револуцији 1649. године у којој је био убијен енглески краљ Чарлс Први. То краљеубиство у Енглеској је било у супротности са општесветским поимањем владара као Божјег изабраника у држави, односно са општим јудеохришћанским поимањем Божјег

¹⁶ У складу са упоређивањем трговачке моћи Венеције са „златним добом грчке Атине”, одлуком Венецијанског сената 1692. године је на темељ једног споменика венецијанском лаву био постављен натпис „*Atheniensia Venetae classis trophoea...*” („Одлуком Венецијанског сената ово је трофеј атинске венецијанске флоте установљен у поморском пристаништу”).

закона. И у Старом Завету и у Новом Завету цар је био сматран Божјим изабраником, односно Божјим слугом („Sveto Pismo Starog Zaveta” 1 „Sam” 23:10; „Sveto Pismo Novi zavjet ” „Luka” 12:42–8). Експанзионистички став *Владара*, како је гласио наслов познате Макијавелијеве књиге, био је у супротности са хередитарним доласком владара на власт на некој територији, односно супротност концепту помазања светим миром од стране Патријарха приликом церемоније крунисања владара у православним монархијама – теодулијама. Политичка промоција силе и експанзионизма је трасирала пут ставу филозофа Томаса Хобса (*Thomas Hobbes*) о „рату свих против свих” који је био у супротности са хришћанским поштовањем Божјих заповести људима „да воле Господа Бога, а затим да воле друге као саме себе и да не чине другима оно што не желе да они чине њима” („Sveto Pismo Novi Zavjet” „Matej” 22:36–39; „Matej” 7:12, „Luka” 6:31–36; „Marko” 12, 29–31). Хришћанско пропагирање љубави међу људима у Новом Завету надовезивало се на општесветски примордијални мит о Ноју, његовој супрузи и синовима са животињама у барци као мит о обнови људске цивилизације након Великог потопа, који је објашњавао да је ток и процес насељавања народима различитих подручја света био одређен Божјом вољом Нојевим синовима где да се одређени народи населе у свету (Bryant 1807, 229–274). Насупрот ставовима и законима јудеохришћанске цивилизације о љубави према Богу и вршењу Божјих заповести, као и о међусобној љубави међу људима, као и насупрот Божјој заповести пренешеној Мојсију да људи не смеју да желе туђе ствари и поседе (“Sveto Pismo Starog Zaveta” 2.”Mojsiju” 20:13,15,17), политичка философија експансионизма и искориштавања колонија у „добу откривања колонија” је била оправдавана ставом о супериорности освајача над покореним народима (Killoran 1987, 89; Gilbert ed. 1982, 608, 616). Политички „макијавелизам” је у периоду неоплатонистичког и неоаристотеловског учења Френсиса Бејкона (*Francis Bacon*) и Вилема Шекспира (*William Shakespeare*) и развоја британских трговачких компанија трасирао пут настанку каснијих идеја англосаксонског либерализма и утилитаризма службеника *Источноиндијске компаније* Адама Смита (*Adam Smith*) и Џона Стјуарта Мила (*John Stuart Mill*) (Elton 1994, 30). Временом се каснија политика империјализма, колонијализма и утилитаризма надоградила и дефинисала као западна политика *macht politik* и *realpolitik* (политика на основу принципа моћи и реалистичког прагматизма у међудржавним односима).

У периоду пред пад Источног Ромејског царства под налетима Османских Турака, ромејски државник и философ Георгије Плетон (*Γεώργιος Πλήθων*), у нади да ће Латини помоћи источном Ромејском царству пред надлазећом опасношћу од Османских Турака, промовисао је у својим делима заједничке везе између античке Грчке и Источног Ромејског царства, као и везе између Грка и латинских Европљана (Steiris 2016, 17319–9). У периоду након пропасти *Фирентинског унијатског заседања* 1439. године, Османски Турци су постепено покорили територију Ромејског царства и балканско-црноморских држава (Laurent 1971, 598–599; Hofmann ed. 1953, 44). Након пада Константинопоља под власт Османских Турака и након преноса једног дела константинопољске литературе на Апенинско полуострво и европски континент, не само раније доношење езотеричне литературе из разних крајева света од стране Венецијанаца и Ђеновљана, него и тадашња дела Георгија Плетона и његових савременика философа, придонела су популаризацији античке паганске и есотеричне мисли у Европи. Због тога је додатно и пренос неопаганске мисли из константинопољске литературе у политичку философију Европе утицао на касније француске физиократе и протестантску реформацију у Европи (Arabatzis 2014, 74). Средишта превођења античких и средњовековних грчких и арапских дела на латински језик биле су луке у данашњој Шпанији, Француској и Италији. Будући да су се Османски Турци позиционирали у некадашњим венецијанским и ђеновљанским трговачким енклавама у источном Медитерану, некадашња паганска философија из Атине, тада поробљене од Османских Турака, симболично је била пресељена у Рим и Венецију. Још у четрнаестом веку теолог и песник Франческо Петрарка (*Francesco Petrarca*) је упоређивао крсташки Рим са паганским Старим Римом (Bisaha 2010, 52–53). С друге стране, почетком шеснаестог века португалски краљ Мануел Први упустио се у освајања азијских земаља. У складу са идејом Венеције као „нове Атине”, будући да је грчка Атина била под владавином Османских Турака и будући да је римокатолички папа Јулије Други подржавао експедиције португалског краља Мануела Првог, у Риму се појавила идеја и да град Рим постане „нова Атина” (Stephens 2004; Bosman 2014, 77). На захтев папе Јулија Другог 15101–511. године у папској палати у Риму сликар Рафаело је насликао слику *Атинска школа философије*,¹⁷ на

¹⁷ Слика *Атинска школа философије* у папској палати у Риму имала је утицај на прелазак ренесансних антитрадиционалних секуларних и револуционарних

којој су били приказани пагански философи, астролози, географи и уметници, тако да су на тај начин симболично биле повезане античка Грчка и тадашња Римска црква, и то је уједно означило ренесансни Рим новим главним градом неоплатонизма, древног етрурског и јеврејског учења, зороастријанства, астрологије и паганских природних и друштвених наука (Stephens 2004, 203–204). Слика *Атинска школа философије* у папској палати у Риму је била метафора синкретичког уједињења цезаропапистичке верзије хришћанства са паганским есотиријским философијама, епикурејством и егалитаријанством. Према схватању традиционалне хришћанске духовности и схватања иконе, слика *Атинска школе философије* у папској палати није имала везе са хришћанским фрескописом и била је очигледан јеретички чин сам по себи и отклон од изворне верзије хришћанства (Damaskin 1913; Uspenski 2006). Симболична појава такве слике са паганским античким философима, као одклона од дотадашњег хришћанског поимања света, за чијег гласноговорника се представљала средњовековна Римска црква, била је такође и симболичан чин – претеча за појаву антитеократских и антимонархистичких покрета у Европи, Северној Америци и Руском царству, који су уследили у периоду Модерне и Постмодерне. Слика *Атинска школа философије* у папској палати у Риму је имплицирала увођење (нео)паганства на културну и политичку сцену Европе имајући у виду идеју не само претварање Рима у „нову Атину”, него и каснију промоцију лавова-заштитника Венеције донесених из Грчке као „Atheniensia Venetae”. Промоција Рима као „нове Атине” на слици *Атинска школа философије* је била на симболичном нивоу исказана приказом паганске богиње Минерве на штиту Атине као персонификације паганског поимања појма мудрости. То је био очигледан отклон од похвале Божјој Премудрости у цркви Свете Премудрости (Света Софија, Аја Софија) у Константинопољу, коју је, на основу њених раније подигнутих темеља из доба цара Теодосија, саградио у шестом веку источноромејски/илирскословенски цар Јустинијан. Цар Јустинијан је 529. године наредио рушење Платонове академије паганске философије, након чега је уследило довршење

стремљења економиста, философа и уметника са Апенинског полуострва у дотадашње конзервативне земље данашњег „Бенелукса” и остале европске државе, што се запажа на сликама *Портрет Арнолфинијевих* (1434.) сликара Јана ван Ајка или *Пејзаж са Икаровим падом* (1558.) сликара Питера Бројгела Старијег.

цркве Свете Софије и устоличење хришћанских закона и концепта монархије-теодулије у источном Ромејском царству. Еклесијална и духовна идеологија цара Јустинијана, изражена у изградњи монументалне цркве Свете Софије у Константинопољу, била је у складу са посланицама Светог апостола Павла у *Новом Завету* да је „једино Господ Бог био Премудрост, а земаљска мудрост без познавања Господа демонска мудрост”, као и у складу са порукама Светог Клемента од Александрије из његове *Опомене незнабошцима* (Clement of Alexandria, 1919, 4.63.1; 11) да је “Бог једини премудар и да је хришћанска цивилизација требало да одбаци предантичко и античко паганство” (Sveto Pismo Novi Zavet, „Poslanica Kološanima 1–3; „Rimljanima 14, 26; 1 Timoteju 1, 17; 4,1; Jakovu 3, 15; 1 „Korinćanima” 12, 8). Цар Јустинијан је такође дао допринос историји светског законодавства израдом скупа позитивних закона (*Василике* или *Пандекте*), којима су били регулисани јавни и приватни закони у Источном Ромејском царству, што је дало основу да се касније у историјским изворима словенски православни народи називају „праведним Дулонима” („Божјим слугама”), односно „припадницима клана Дуло” (кин. „Дуокло”) или „Србима Дукљанима” („Serblos Diocleates”) у венецијанским изворима (Coletto 1819, 43; Chen 2012, 97; Kim 2013, 59).

Како би се схватио значај постављања слике *Атинска школа философије* у папској палати у Риму потребно је присетити се да је цар Управда Јустинијан био познат по свом географски широком распрострањеном царству и по свом правном устоличењу државног концепта монархије-теодулије. Цар Јустинијан не само да је својевремено, уз укидање Платонове Атинске школе паганске философије, укинуо и остале тадашње паганске јереси, него је и промовисао *Кодекс класичног права, Дигесту, Институције, Новеле* и властиту песму *Јединородни Сине и Слове Божји*, која се све до данашњег времена поје на литургијама у хришћанским православним црквама. Цар Јустинијан је такође 538. године наредио да се на новцима Ромејског царства објави да он више није био цар у смислу војног команданта, него цар теолог, што су му замерили историчар Прокопије и римске папе за време његове владавине, и што је уједно најавило и крај паганског Старог Рима (Keum Ahn et al. 2017, 44–50, 61, 70). У том смислу, вековима касније слика *Атинска школа философије* из папске палате у Риму симболично је вратила на светску политичку и идеолошку сцену паганску философију из

некада уништене Платонове академије у Атини у доба владавине цара Јустинијана.¹⁸

Након преноса бројне константинопољске литературе из Венеције у Аугсбург германски историчар Хијеронимус Волф (*Hieronymus Wolf*) је 1557. године у свом делу *Corpus Historiae Byzantinae*, уместо дотадашњих званичних назива за Источно ромејско царство (Ромејско, Грчко или Константинопољско царство – *Imperium Orientis, Romanorum, Graecorum, Constantinopolitanum* у изворним историјским списима) (Bosch 1970: 555–559; Noris 1681, 436), по први пут у историји употребио назив “Византијско царство” – према имену града Византиона из паганског периода пре изградње Константинопоља на његовом месту. Назив „Византијско царство” никада није био у употреби у Источном Ромејском царству (Hankii 1677, 245, 585, 605; Van Tricht 2011, 63). Тако је Волфова употреба имена „Византион” на лингвистичко-семантичком нивоу имплицирала за тадашње време једну револуционарну европску неопаганску негацију идеологије средњовековне источноромејско-словенске државе-теодулије у европској историографији и политици. Како су показала колонијална освајања света која су уследила, за следбенике политичког макијавелизма, прагматизма, материјализма и меркантилизма, повратак паганској неоплатонистичкој философији „права јачега” значио је бежање од моралне одговорности и етичког осећања кајања унутар такве њихове политичке и моралне философије. Тако је подршка римског папе Јулија Другог паганској езотеријској философији могла да се објасни, између осталог, и подршком папе Јулија Другог империјалним мисијама морнарице португалског краља Мануела Првог по светским морима и освајањима нових колонија. Пример португалске морнарице су следиле морнарице

¹⁸ Симболично се у осамнаестом веку на паганску симболику слике *Атинска школа философије* у папиној палати у Риму надовезала такође и у Руском царству серија портрета русификоване царице Екатарине Друге (изворно *Sophie Friederike Auguste von Anhalt-Zerbst*) које су сликали руски и европски сликари, у којима је она, за разлику од дотадашње идеје хришћанског цара као Божјег слуге у Руском царству, позирала различитим европским и руским сликарима као „законодавац у храму паганске богиње правде Темис”, „паганска богиња мудрости Минерва” и „паганска богиња снаге и истине, и окружена симболима моћи из паганских времена као што су били музе и лавови. Касније 1806. године је и банкар Николас Бидл (*Nicholas Biddle*) из Филаделфије по повратку из Грчке у Сједињене америчке државе био промотер хеленског неокласицизма у културном животу САД (Dyson 2006, 71–72).

шпанских, британских и холандских трговаца. Будући да су Османски Турци у сарадњи са појединим европским државама и трговачким компанијама почели да контролишу трговину од Европе према Азији и у Леванту, Шпанци и Португалци су почели да интензивније истражују трговачке путеве по Атлантском океану. Почетком шеснаестог века је истраживач Фернандо Магелан открио мореуз који раздваја копно Јужне Америке и Португалци и Шпанци су се у потрази за колонијама и производима отиснули на трговачке походе у Пацифички океан, што је Римској цркви донело додатне материјалне приходе.¹⁹ Један од доказа повезаности идеологије меркантилизма и колонијализма је пример финансирања путовања трговца и морепловца Кристофера Колумба, познатог по открићу северноамеричког континента 1492. године, од стране Банке Светог Ђорђа (*Banco di San Giorgio*), то јест Банке Ђенове (1407. до 1805.), иако је Кристофер Колумбо понудио своју схему путовања и Републици Венецији (Harris 1888, 22, 48).²⁰ Приход и утицај Ђеновљанске банке је био толико велики да се у своје време Никола Макијавели питао да ли ће временом Банка Светог Ђорђа припојити себи читаву Републику Ђенову. Пракса уношења трговачког прихода преко Банке Ђенове у финансије Републике Ђенове је вековима касније утицала на пословање робовласничких и трговачких *Западноиндијске компаније* и *Источноиндијске компаније* (Harris 1888, 4). У случају Енглеске, у седамнаестом веку долазак на енглески престо холандског државника Вилијама Трећег је био персонификација спајања двају претеча глобалне економије – британске Виндзор и холандске Оранж династије и уједно и енглеске и холандске *Источноиндијске компаније*, које су постепено успевале

¹⁹ То је повезало Европу преко Америке са Азијом у прекоокеанској трговини различитим производима, тако да је остварујући велику добит, допремајући из вицекраљевства Нове Шпаније, Перуа или Азије сирове метале и различите трговачке производе, средњовековна моћна и утицајна Шпанија једно време била сматрана носиоцем идеје о универзалној монархији. Римски папа је *Александријским булама* дао дозволу шпанским мисионарима да покрштавају „нецивилизоване” паганске народе, а монарх је одређивао мисионаре задужене за преобраћавање урођеника са новооткривених простора, а затим за конфискацију и предају имовине новооткривених многобожаца и јеретика Римској цркви (Stošić 2021; Šuljagić 2021a).

²⁰ Касније 1609. године Амстердамска банка (хол. *Amsterdamsche Wisselbank*) је била направљена по узору на Банку Светог Ђорђа, то јест на Банку Ђенове (Macaulay 1855, 492–493).

да присвоје за себе трговачке пролазе и приходе на различитим странама света. Енглеска политичка партија „Виговаца” је суделовала у стварању *Енглеске банке* по угледу на *Банку Амстердама*, што је краљ Вилијам оверио краљевским декретом 1694. године. На тај начин је, за разлику од источноромејског цара Јустинијана, који је 538. године одбацио своју војну прошлост и прогласио се теологом, краљ Вилијам Трећи објавио отклон од „хармоније легализма” и покренуо јачање војне моћи у политици Енглеске (Claydon 2002, 129–131; Levillain 2005, 321–350). Када је у Енглеској револуцији 1649. године био убијен енглески краљ Чарлс Први, то убиство краља је прекинуло дотадашњу традиционалну праксу крунисања и поштовања цара у држави монархији у средњовековном европском политичком кругу. Уз то, убиство краља Чарлса Првог је отворило пут епохи јавних и тајних активности револуционарних антитеократских и антиаутократских анархиста, либертијанаца, радикала и социјалиста на светској политичкој сцени, која је уследила касније у историји. На Енглеску револуцију и процес секуларизације великих држава и њихових колонија су се надовезале различите револуције и политичке реформе на европском континенту, а затим касније у двадесетом веку и бољшевички комунистички принцип светске револуције, чији циљ је био прогањање „сваке натприродне концепције или концепције стране интересима друштвене класе”. Према, од стране неких политичких кругова апелативно називаном „десничарском”, философу Јулијусу Еволи (*Julius Evola*), такав процес секуларизације се показао „заједничком универзалном мисијом” комунизма и северноамеричке демократије (Evola 2010; Evola 2022).²¹

Западне «просветитељске» реформе које су извршене од доба владавине руског цара Петра „Великог” нису се добро одразиле на судбину балканских народа и њихових држава, јер је Руско царство било сматрано за пијемонт православног словенства и уопште православља након пада Константинопоља 1453. године и пада Смедерева у Србији 1459. године под Османску турску власт.

²¹ Философ Јулијус Евола је тврдио да је „заједничка „универзална мисија” комунизма и северноамеричке демократије имала додирних тачака са радикалним либерализмом великих капиталистичких компанија, као и са знацима тоталитарне технократске идеологије у северноамеричко-европском блоку и у земљама бившег Совјетског Савеза подједнако”, уједно приметивши како је феномен „метрополиса” кроз историју подједнако утицао на урбанизацију и северноамеричких и совјетских земљорадника (Evola 2010; Evola 2022).

Будући да се у географском и геополитичком смислу Руско царство, и само богато природним ресурсима, налазило на путу европским трговцима и владарима у њиховом походу на природна богатства и тржишта Азије и Далеког истока, Руско царство је претрпело војне и невојне операције страних агената на својој територији, а затим су западне реформе и званично промениле културолошко и друштвено устројство Руског царства. Већ од доба владавине цара Бориса Годунова у Руском царству су уведене модернизацијске промене са Запада, али прозападне реформе руског друштва су у широком домену примењене у доба цара Петра «Великог» након његових посета Европи, не само у области европских друштвених и природних наука и лепих уметности, него је цар Петар „Велики” применио и правне савете о аутократској владавини од филозофа Готфрида Лајбница, који је био близак саветник члановима Велф-Хановер династије (Anisimov 1993, 295 – 298; Esteve 2018, 264; Brodsky 1986, 71; Šuljagić 2020, 3693–70). Монопол странаца над политиком, правом и науком Руског царства је постао видљив у последицама прозападних реформи руског цара Петра Великог од осамнаестог века надаље. Како су показали историјски догађаји који су уследили у Русији и осталим православним државама, припадници страних обавештајних служби, тајних друштава и покрета су покушавали да смене хришћанске монархе који су своју владавину схватили у смислу „дулона” – Божјег слуге.²² Након 1764. године, односно након свргнућа дечака-престолонаследника Ивана Шестог Антоновича, постала је очигледна умешаност страних обавештајних служби у догађања на руском двору (Moss 2005, 2602–62).

За време мисија цара Петра Великог и његове свите западној и средњој Европи, цар Петар се спријатељио са директорима холандске *East India* компаније и шкотских Јаковита блиских хановерској влади. Његов сет прозападних реформи је омогућио довођење на многе високе функције у Руском царству страних свештеника, језуита, масона и трговаца, од којих су неки били умешани у међународну трговину робљем (Barrow 1839; Bushkovich

²² Такве активности страних и домаћих агената да се изврши промена идентитета народа у монархијама-теодулијама биле су дугорочно подређене њиховим плановима да од некадашњих пред-османских православних држава-теодулија направе секуларизоване или мултиконфесионалне прелазне монархије, као што је то била краљевина Југославија, или републике, како је показало стварање Совјетског савеза република или стварање Социјалистичке Федеративне Републике Југославије у двадесетом веку.

2003; Murdoch 2006). Цар Петар је у склопу својих прозападних реформи такође и успоставио нову категорију руских кметова, сличну робовској категорији (“крепасное право”), што је више наликовало на идеологију средњовековних робовласника или на аутократску владавину по принципима философа Готфрида Лајбница (*Gottfried Leibniz*) него на средњовековну руску државу-теодулију са идеологијом и црквено-државним уређењем структурисаним према словенско-грчком *Законоправи* Светог Саве²³ (Anisimov 1993, 295 – 298; Franklin 2002, 138–147). Цар Петар је такође променио древни словенско-ромејски календар, укинуо традиционалну структуру Руске православне цркве, затворио многе манастире и унео у руско друштво многе обичаје и манире до тада непознате у руском друштву (*Полное собрание законов Российской империи с 1649 года*, 2010 (1830)). Прозападне реформе Руског царства су наставили и каснији руски цареви и царице. По позиву русификоване царице Екатарине Друге, родом из династије фон Анхалт-Зербст (*von Anhalt-Zerbst*), у Руско царство су дошли германски историчари Август фон Шлецер и Готлиб Бајер (*Gottlieb Bayer*) и по свом доласку историчар Август фон Шлецер је уништио и фабриковао неке од најзначајнијих изворних руских историјских хроника и унео у руску историографију нордијскогерманску тезу о пореклу руског народа и основама формирања руске државе (Otto 1839, 301–303; Vidmar 2009, 275–276, 306, 307, 309; Moroskin 1990, 288; Allen 1999, 41–44; Spada 1816, 221–222).²⁴ Таква нова верзија историографије је занемарила примарне руске, српске и чешке историјске изворе *Летопис попа Дукљанина*, *Хроника Косме Прашког*, *Далимилова хроника* или *Јоакимов летопис*, који су повезивали династију чувеног руског владара Рурика са српским (словенским) владаром Валамиром са Балканског полуострва из петог века и са чешком династијом Пшемисловића из деветог века (Tarasov 2021, 54–76). Царица Екатарина Друга је заједно са аустријским царем Јосифом

²³ С друге стране, руским сељацима је цар Александар Други „Реформатор” 1861. године царским манифестом доделио права и привилегије које у том периоду нису уживали сељаци у европским државама (Koljivanova 2010, 24).

²⁴ Уследило је одбацивање изучавања руске историје на основу *Старог завета*, *Новог Завета* и изворних древних руских и светских историјских извора у Руском царству и уместо тога су у руском образовном систему превладали позитивистичка и социодарвинистичка философија, социологија и западна историографија (Ingle 1976, 43; Karadžić 1969, 76; Otto 1839, 301–303; Byford 2007, 38; Strenski 2006, 99; Carevska, 2012).

Другим планирала да у случају распада Османског турског царства територије Србије и Босне припадну Аустријском царству, а Бугарска и источни Балкан Руском царству (Pantelić 1933, 145–148). Због тога су аустријски агенти, прешавши реке Саву и Дунав, деловали на придобијању српског народа за циљеве аустријске политике протеривања Османских Турака са српске територије (Pantelić 1933, 1451–48). Тај план се уклапао у план „проширења Аустрије до Црног мора и устоличавања Беча за средиште словенских студија” историчара Августа фон Шлецера, који је 1771. године у свом делу *Allgemeine nordische Geschichte* („Општа нордијска историја”) међу првима употребио израз „Јужни Словени” и спомињао „велике миграције Словена на Балканско полуострво у шестом веку” (Sotirovic 2007, 9). У прилог остварењу Шлецеровог пројекта ишла је чињеница да иако су руске трупе биле стациониране у Котору на Јадранској обали и на Јонским острвима, према *Тилзитском уговору* руског цара Александра Првог са Наполеоном 1807. године морале су да предају то подручје Французима (Škarić 2015, 418). Шлецеров пројекат су наставили управник Бечке библиотеке Бартоломеј „Јернеј” Копитар (*Bartholomäus Kopitar*) и индустријалац Жигмунд Цојс фон Еделштајн (*Sigmund Zois von Edelstein*) из Трста, који су договорили стварање једног заједничког „српскохрватског” језика на Балканском полуострву и „измену и приближавање ћириличног писма латинском писму”. Сврха такве реформе била је „аустрославистичка визија уједињења словенских народа преко писма и језика, у складу са спољном политиком Аустрије и у сврху пребацивања балканских православних народа, који су до тада били изложени утицају руске и Османске турске културе, у европску римокатоличку културу и под патронат Хабсбуршке монархије” (Ivić 1926, 262–263.; Dobrašinić ur. 1980; Vidmar 2009, 233, 237).

Након склапања *Утрехтског споразума* 1713. године енглеске и холандске трговачке флоте су ојачале свој утицај на Пацифику и након тога је уследио продор у свет идеја филозофа и економиста и уједно и службеника британске *Источно-Индијске компаније* Џона Стјуарта Мила и Адама Смита, који су прокламовали утилитаризам и јачање људских права на слободном тржишту великих сила и њихових колонија. Почетком деветнаестог века, у периоду пред устанак балканских народа против Османских Турака, у Европи је била заживела популарност књиге намештеника британске *Источноиндијске компаније* и економисте Адама Смита *Богатство*

народа, у којој је Адам Смит писао да су „територијални добици *Источноиндијске компаније* били несумњиво право Круне, односно Државе и људи Велике Британије” (Smith 1869, 548).²⁵ Трговачке активности су отвориле пут ка глобализацији светске трговине и временом је у трансатлантској политичкој философији дошло до јачања револуционарних идеја о прогресивистичком „просветитељском” интернационализму и напуштању протекционистичке економије. У комбинацији са последицама Француске револуције из 1789. године и Наполеоновим ратовима, идеје о слободном тржишту, антиклерикализму и светској трговини постепено су довеле до раста утицаја политичког либерализма у свету, као и до развоја социјалистичких и демократских идеја у супротности са дотадашњим устројењем монархије, цркве и аристократије (Stošić 2021; Šuljagić 2021a, 163–165). Након објављивања књиге Адама Смита *Богатство народа* 1776. године, и проглашења независности тринаест енглеских колонија које су прозване Сједињеним америчким државама, Енглези су пажњу усмерили на „Исток” и колонизацију Индије и осталих држава у њеном окружењу. Будући да су оснивачи Сједињених америчких држава као што је био политичар Томас Џеферсон (*Thomas Jefferson*) показивали отклон према идеји царске аутократије и теократије, и да су пропагирали мешање више религија, а затим и, на основу слободе избора, њихово изједначавање у оквиру једне северноамеричке републике, заправо концепт „слободе избора” унутар Џеферсонове Северне Америке је био нека врста секуларног одклона од традиционалне структуре царстава и краљевстава у дотадашњој европској јудеохришћанској цивилизацији (Banning 1986). Како је то кратко сажео 1938. године северноамерички председник Френклин Рузвелт (*Franklin Roosevelt*), Северни Американци су „сви били потомци имиграната и револуционара” (Ratcliffe S. ed. 2016). Самим тим политичка философија северноамеричких уставотвораца је била и отклон од модела „државе теодулије”, којем су балканскоцрноморски народи тежили и неговали га од времена њиховог примања хришћанства, и који је, према ромејским и српским

²⁵ О утицају *Источноиндијске компаније* говори и чињеница да се сматра да је застава Сједињених америчких држава изворно била направљена према моделу ове компаније, као и застава Сједињених држава Јонских острва и садашња застава Грчке, која се разликује од изворне грчке заставе коју су носили грчки устаници против владавине Османског турског царства почетком деветнаестог века (Johnson 2006, 71; P.B. *St James's Gazette*, 5–6; Skartsis 2017, 9–10, 12; Martin 1839, 269; Xenos 1865, 40–41).

историчарима био најуспешнији модел у дотадашњој историји српског народа (Kritovoulos 1954, 99–100; Stojanović 1927; Kačić Miošić 1864; Raič 1794). У том смислу, цеферсонијанска политичка философија, и каснији модел парламентарне демократије који су пропагирали британски премијер Џон Палмерстон и Венијамин Дизраели (*Benjamin Disraeli*), били су велики отклон у односу на српски средњовековни светосавски модел „државе-теодулије”, у којем је „владарско-црквено-народна саборност успешно повезивала хришћанску православну веру и државну власт” (Kalić 1987–1988, 21–30, 36). Политичка философија новонасталог западног крила атлантског Рима – северноамеричке републике под водством политичара Томаса Цеферсона, посредно је утицала на политичку философију источног крила атлантског Рима – француске републике под водством француских револуционара (Broughall 2015, 40–41).²⁶ Од самог почетка класично образовање америчких „отаца нације” је утицало да северноамерички револуционари-државници употребе Рим као политички модел према којем ће да заснују политичку структуру Сједињених америчких држава. Васпитавани на традицији британских Виговаца и Торијеваца, преузели су римску републиканску историју као културну основу за властити политички пројекат, употребљавајући Рим као политички модел према којем ће да заснују политичку структуру Сједињених америчких држава. То је било инспирација многим француским револуционарима који су свргнули свог властитог монарха 1789. године, а и Французи су такође гледали на своју нову Француску републику као на „реинкарнацију Римске републике” (Broughall 2015, 40). Према севернамеричком историчару Хенрију Прату Џудсону (*Henry Pratt Judson*), у деветнаестом веку је тековина северноамеричке демократије „у науци, философији, државној управи, црквеном и образовном животу била увек у сенци Рима” (Broughall 2015, 14). Према речима француског војсковође и цара Наполеона, на самог њега су утицале и политичке идеје древних римских цезара и идеје северноамеричког политичара Томаса Цеферсона о проширењу утицаја западног империјализма по Источном Медитерану у стилу

²⁶ Томас Цеферсон, који је унео архитектуру римских храмова у архитектуралне објекте у склопу својих покушаја да древну римску културу унесе у политички идентитет северноамеричке републике, две године пре избијања Француске револуције, 1787. године састајао се са француским револуционарима (Jefferson 1829, 102).

Александра Македонског. С друге стране, и британски политичар Винстон Черчил, који је имао много утицаја на судбину српског народа и државе у двадесетом веку, тврдио је да су колекција балада *Основе Римског царства* историчара и политичара Томаса Макелија (*Thomas Macaulay*) у британским школама и књига *Историја пропадања и пада Римског царства* историчара Едварда Гибона (*Edward Gibbon*), били инспирација њему и многим британским политичарима у поимању политике (Churchill 2010; Broughall 2015, 43; Zarzeczny 2009, 42).

У оквиру властите државе Томас Џеферсон је показао отклон према идеји царске аутократије и теократије објављивањем северноамеричке *Повеље о правима* из 1791. године, у коју је уврштена његова идеја о мешању више религија у оквиру једне северноамеричке републике и онда њиховог изједначавања на основу слободе избора. Револуционари из оба огранка тадашњег новонастајућег „транс-атлантског Рима”, који је након тога прерастао у савремени транс-атлантски хијерархијски блок држава, умногоме су утицали на руске и српске револуционаре од осамнаестог до двадесетог и првог века.²⁷

С друге стране, када је у августу 1492. године морепловац Кристофер Колумбо, којег је финансирала Ђеновљанска банка у његовим освајањима колонија, одлазио у мисију откривања Северне Америке, у исто време је османски султан Бајазит Други помоћу своје морнарице из Шпаније евакуирао изгнане Јевреје из Шпаније и Португала и довео их у Османско царство, где им је омогућио насељавање, слободу исповедања религије и статус грађанства (Harris 1888, 22, 48; Kohen 2007, 155; Inalcik 2002, 6–7; Anadolu Agency 2018). Пославши специјални проглас управницима територија под његовом владавином у Европи да морају да добро дочекају избегле Јевреје, султан Бајазит Други је дотадашњим јеврејским заједницама придружио Јевреје из Шпаније (Андалусије) и Португала како би потакнуо развој Константинопоља и Османског царства. Тако су досељеници Јевреји донели у Османско царство материјално богатство, вештине и знање из држава у којима су живели пре њиховог

²⁷ Антитеократским анархистима, социјалистима и либертијанцима Карлом Марксом, Џошуом Вореном и Пјером Пруденом били су инспирисани анархисти Михаил Бакуњин и Бенџамин Такер, који су утицали својим идејама даље на српске радикале Николу Пашића и Перу Тодоровића и социјалисту Светозара Марковића и совјетске анти-царске револуционаре Лава Чернија и Алексеја Боровоја (Milošević 1923, 103–104, 109, 125, 157, 256; Marković 1937).

досељавања и током петнаестог и шеснаестог века сачињавали су већину порезника, инспектора, јавних службеника и нарочито цариника, у Османском царству (Kohen 2007, 155; Inalcik 2002, 6–7; Anadolu Agency 2018; Lewis 2018, 207; Wasserstein 1995, 101). У трговини између Османског царства и Европе, као и у управљању државним финансијама Османског царства, главну улогу добио је сефардски породични клан Мендес (Bosworth 2007, 207). Сматрало се да су припадници тог породичног клана били повезани са витезовима «Темпларима» и да су у шеснаестом веку управљали од Антверпена до Константинопоља Банком Мендес која је, уз породичне кланове Фужер (*Fugger*) и Велсер (*Welser*) финансирала краљеве и краљице у Португалу, Шпанији, Енглеској, Фландрији, а такође и папе у Риму (Leoni 2005; “Benveniste” 2003; “Fugger family”, “Welser family”).

Од петнаестог века ђеновљански трговци су искориштавали за своје финансијске интересе јачање власти Османског царства, исељавање Сефарда Јевреја из Шпаније на територију Османског царства и прилив америчког сребра у Шпанију (Rohan 2015, 88). Њима је, баш ако и британским и осталим европским политичарима, због њихове развијене мреже трговачких послова од Константинопоља до Лондона, као и ради спречавања приласка Руског царства Балканском полуострву и Источном Медитерану, одговарало опстајање Османског Турског царства на Балканском полуострву.

Још у првој половини петнаестог века, пре пада Константинопоља под Османску труску власт, представници ђеновљанске трговачко-робовласничке станице на Криму, који су управљали трговином од Далеком истока до западне Европе, успоставили су добре везе са Османским Турцима.²⁸ Према ромејском историчару Дуки, ђеновљански трговци који су живели унутар Константинопоља помагали су у тајности Османским Турцима приликом опсаде Константинопоља 1452. године (Magoulias, 1975, 217). Канцеларија ђеновљанске Банке Светог Ђорђа у Константинопољу је и након потпадања Константинопоља под власт Османског царства наставила

²⁸ Прво су султану Мурату Другом помагале трупе Ђеновљана и Франака у борби против његовог ујака Дизме Мустафе за Османски трон, а након тога су му Ђеновљани на челу са командантом Ђованијем Адорном (*Giovani Adorno*) и пословним човеком Перџивале Палавичини (*Percivalle Pallavicino*) из познате ђеновљанске породице Палавичини помагали у борбама за власт у источном Медитерану (Ammalina, Spahic and Fauziah 1995; Özden Mercan 2021, 600). Ђеновљанске трупе су добиле право на „одмазду” против владара Влашке, Грузије, Синопа и грчког Царства у Трапезунту (Karpov 1995, 39).

да управља приходима ђеновљанских трговаца, од којих се један део преместио у црноморску луку Кафа да тргује са Угарима преко реке Дунав (Rohan 2015, 64). Након потпадања српске државе под Османску турску власт, представници Угарског двора су, заједно са тим Ђеновљанима стациониранима у црноморској луци Кафа, успоставили трговину преко Трансилваније и Балканског полуострва са турским и татарским трговцима и преко те трговачке руте су остваривали приход од Азије до Западне Европе (Tardy 1978, 4–47). Власници ђеновљанске *Банке Светог Ђорђа* су временом успели да, заједно са припадницима породичних кланова Мендес, Фужер и Велзер, управљају готово свим османским турским и европским финансијским токовима.

Један део прогнаних Јевреја из Шпаније и Португала је, уз одлазак у европске, северноафричке, блискоисточне земље и Османско царство, доселио се и на Балканско полуострво, поготово на територију данашње Босне и Херцеговине, из правца данашње Турске, Грчке, Албаније, Македоније, Бугарске, Румуније и Србије, као и мањим делом из правца данашње Италије и Млетачке републике (Danon i Stošić 2010, 15–17). Сматра се да су, захваљујући свом утицају на двору османског султана Селима Другог, велику улогу у њиховом досељавању у Босну и Херцеговину имали шпанско-јеврејски дипломата дон Јозеф Наси и његова тетка дона Грација (Danon i Stošić 2010, 16). Досељени трговци су почели да тргују између Црног и Јадранског мора, и истока и запада, и у тој трговини су велику улогу имале луке Дубровник и Сплит (Danon i Stošić 2010, 17–18).²⁹ Упоредо са развојем трговачких путева према западној Европи из подручја Леванта јеврејски представници трговачких и осигуравајућих кућа и занатских радњи, су све више долазили у тадашњу Босну, крећући се по старој римској путној рути од Венеције, Далмације и Подунавља, преко Босне, према Леванту и Аустрији. На ширем подручју такозване „Војне крајине” као погодно место за кретање сефардских трговаца од Аустрије и Венеције преко јадранских лука до Левант издвајала се Бања Лука (Danon i Stošić 2010,

²⁹ У Дубровник су довозили намирнице за продају чак из Александрије у Египту поједини јеврејски трговци који су живели у Истанбулу и били утицајни у истанбулској Порти и у које су Дубровчани полагали наду у случају да им затреба помоћ у осигуравању плаћања договореног годишњег пореза Османском султану (Miović i Seferović 2014, 72, 74–75).

19–20).³⁰ Након окупације Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске на то подручје су почели да се досељавају и ашкенашки Јевреји (Danon i Stošić 2010, 20). Успостављањем железничких линија у Босанској Крајини према Бечу, Пешти, Јадранском мору и у правцу Солуна и Истанбула дошло је до развоја угоститељства, трговине и миграција становништва из села према градовима (Danon i Stošić 2010, 232–234). У том подручју су се трговином и занатством најчешће бавили сефардски Јевреји, међутим, након потпадања тог подручја под власт Аустро-Угарске монархије, пре и током Првог светског рата, са аустроугарском војском су се, као главни лиферанти хране, оружја и муниције, досељавали ашкенашки Јевреји из правца Чешке, Моравске, Мађарске, Словеније и осталих крајева Европе. Они су се претежно бавили административно-чиновничким пословима, мада је међу њима било и власника крупног капитала који су се бавили кредитним аранжманима са државним банкама, организацијом банака и осигуравајућих кућа и улагањем у дрвну, прехранбену и хемијску индустрију (Danon i Stošić 2010, 24–25). У вези са функционисањем модерне српске и осталих балканских држава важно је да се напомене да је, према ауторима Јакову Данону и Верици Стошић (Danon i Stošić 2010), не само у периоду пред формирање модерне државе Србије, него и у периоду Краљевине Југославије, „учешће Јевреја странаца (посредно или непосредно) у међународној привредно-трговачкој размени било доминантно, они су управљали пословањем 80% осигуравајућих кућа и друштава бивше Краљевине СХС...” (26–28). „Захваљујући распрострањености њихових сународника широм света и одличној пословној организацији у европским центрима од Беча, Париза, Берлина, Букурешта до Цариграда, као и финансијским везама са Америком, они су деценијама утицали на спољнотрговинску размену балканских Словена” (Danon i Stošić 2010, 26–28).

³⁰ Када су Венецијанци поставили за јеврејског конзула у Сплиту Јозефа Пензу, он је имао велику улогу у развоју трговине између Бање Луке и Сплита у транзиту према Венецији и Европи, а тадашњи сплитски кнез Ђакомо Михиел (*Giacomo Michiel*) се безуспешно жалио Венецијанцима на покретљивост јеврејских трговаца који, према њему, „нису доприносили развоју сплитске трговине, него су чак вршили улогу турских ухода због њихове трговине у турском санџаку” (Danon i Stošić 2010, 18).

ПРОМЕНЕ СРПСКОГ ИДЕНТИТЕТА ПРЕД СТВАРАЊЕ МОДЕРНЕ ДРЖАВЕ СРБИЈЕ

У средњовековном Ромејском царству и православним словенским државама постојала је источна верзија државе теодулије.³¹ Средњовековна српска држава је у свом темељу имала књигу-компилацију словенских и ромејских еклесијалних, државних и народних закона *Законоправило* (гр. *Notosanon*, ру. Књига *Кормчег*) замонашеног принца Растка из српске династије Немањића – Светог Саве. Захваљујући деспоту Светиславу из Видина у данашњој Бугарској, светосавско *Законоправило* су 1273. године пренели руски митрополит Кирил и Рјазански принчеви у Руско царство и оно је било кључно за институционализацију српске, бугарске, румунске и руске православне цркве у њиховим државама-теодуцијама.³² Светосавским *Законоправилом*, који је према словенским теолозима „по Божјем праву било врховни закон средњовековне српске државе”, симболично и званично је било уједињено грчко и словенско православно хришћанско правно и културно наслеђе и оно је остало све до данашњих дана на снази као црквено законоправило Српске, Бугарске и Руске православне цркве (Franklin 2002, 117–119; Šuljagić 2012b, 1981–99; 212). Уз то, преци првог миропомазаног руског

³¹ На олтару цркве Аја Софија цар Јустинијан је са својом супругом Теодором оставио натпис-задужбину „Хои Доулои Соу”... („Ми, твоје слуге, ми Ти нудимо Христе оно што је Твоје од онога што је Твоје”), изражавајући на тај начин став да је Бог Створитељ важнији од творевине, односно да људи, укључујући и цара као Божјег слугу, дугују своју мудрост свом Створитељу. Такође је историчар и теолог Јевсевије (*Eusebius*) у свом делу *Vita Constantini* (1.6.1; 4.9.85) навео да је цар Константин Велики себе називао „doulon” („слуга Господњи”, „по Божјој вољи изабрани краљ), те да је сматрао да је побеђивао и владао захваљујући Божјој Милости и да цар увек мора да буде послушан и захвалан Богу (Oakley 2008, 82–83).

³² У *Законоправило* Светог Саве је уврштена и „Царска одлука број 6” *Законика цара Јустинијана* (*Corpus Iuris Civilis*) о јединству духовне и државне власти званом „теодулија” (Franklin 2002, 138, 147; Šuljagić 2020, 118).

О политичком и културолошком јединству пред-Османског савеза источноромејских и словенских монархија – теодулија, осведоченом истоветном православном хришћанском религијом и календаром и сличним или истоветним језиком, писмом, историографијом, обичајима и манирима, сведочи, између осталог, и сличност писма којим су били написани пред-Османски српски, бугарски, ромејски, руски и влашкромолдавски државни документи (Vernadsky 1946, 353–359; Savić 2022, 23, 24, 35, 37; Šepkin 1967; Štefanić 1976, 24–25, 27–28, 34–35; Šuljagić 2012a, 332–333, 341, 335).

цара Ивана Четвртог Васиљевича-Руриковича „Грозног” били су чланови српске династије Немањића и грчке династије Палеолога, тако да је руски цар Иван Четврти био утеловљење геналожке и културолошке везе српских, ромејских, бугарских и литванско-руских династија³³ (*Свети Сава у Руском царском летопису* 2012, 20–21; Nikolaja 2017; Carevska 2012; Šuljagić 2020).

У вези са преднемањићком династијом ромејски историчари су их сматрали лозом „готословенских краљева” и светог краља Јована Владимира из преднемањићке династије, у чије време се писало глагољским писмом, су називали „краљем Срба Трибала” који је владао „читавом Далмацијом и Илириком” (Janković 2007, 213, 229; Uskoković 2017, 283–287). По угледу на, како су га латински писци описивали, „славног словенског краља” из преднемањићке династије Петра Константина Бодина, који је пре премештања престонице у Скадар столовао у Призрену, такође је и цар Душан одредио Призрен за свој град – престоницу у тадашњој „Старој Србији”, на данашњем Косову и Метохији (Čemerkić 2003, 55–56; Vitalis 1845, 187, 485; Iorga 1934; Lukin Lazić 1895, 48).

У четрнаестом веку је српски цар Стефан Душан „Силни” Немањић, чија сестра је била предак руског цара Ивана Четвртог, био отеловљење, у једној личности, духовног, генеаложког и геополитичког јединства преднемањићке и немањићке династије са бугарским и грчким средњовековним династијама, и на основу тих чињеница цар Душан је тврдио да има предност у праву на источноромејски престо у односу на династије Палеолога и Кантакузина (*Sveti Sava u Ruskom carskom letopisu reprint* 2012, 20–21; Bogunović 2019; Haustein 1985, 78–80, 82–83; Cvetković 2003; Pirivatrić 2007, 29).

Царским пореклом Ане – Анастасије, мајке Светог Саве, краља Стефана Првовенчаног и Вукана Немањића, као и женидбом краља Стефана Првовенчаног кћерком грчког цара Алексија Другог Ангела Евдокијом, повезаност династије Немањића са царским породицама

³³ О политичком и културолошком јединству пред-Османског савеза источноромејских и словенских монархија – теодулија, осведоченом истоветном православном хришћанском религијом и календаром и сличним или истоветним језиком, писмом, историографијом, обичајима и манирима, сведочи, између осталог, и сличност писма којим су били написани пред-Османски српски, бугарски, ромејски, руски и влашккомолдавски државни документи (Vernadsky 1946, 353–359; Savić 2022, 23, 24, 35, 37; Šepekin 1967; Štefanić 1976, 24–25, 27–28, 34–35; Šuljagić 2012a, 332–333, 341, 335).

источног РOMEјског царства додатно је исказала древност и висину порекла, као и државну идеологију династије Немањића. Идеологија словенских и ромејских династија заснивала се на институцији цара као Светим Духом помазаног Божјег изабраника, тако да су Богом изабраног цара самодршца поданици морали да поштују, јер Божја Заповест гласи: “Не дотичите се помазаника Мојих и не чините зла пред њима” (Sveto Pismo Starog Zaveta Ps. 104, 15; 1. Car 16.1–13; 1 Zah. 2,8; Prop. 10.20; Prič. 8; 1,24,21; Pet. 2, 17; Sveto Pismo Novi Zavjet 1. Tim. 2, 1; 2. Pet. 2, 13–14).

Због геополитичке важности и територијалне распрострањености царства цара Душана, током четрнаестог века европским политичарима и трговцима, који су управљали профитабилном међународном трговином од Европе преко Црног мора до Азије, није одговарао монопол цара Душана над трговином житом и осталим производима са Балкана и Црног мора у Анадолију и околне регионе. Због тога су се власти у Венецији и Константинопољу договориле да не допусте цару Душану монопол у трговини житом преко Босфора (Nicol 1992, 200). Након смрти српског цара Душана Великог контролу над трговином у балканско-црноморском подручју преузели су Ђеновљани и Венецијанци, што показује податак да је, две године након смрти цара Душана Немањића, од 1357. године луком Кафа на Црном мору управљао конзул Ђеновљана (Oderico e Massola 1792, 159). Након смрти српског цара Душана Силног венецијански и ђеновљански трговци, заједно са европским владарима и трговцима, одржавали су у Источном Медитерану добре везе са владарима из империје Мамелука на северу Африке и са владарима из све јачих династија Османског царства,³⁴ које су трговачки били повезане са монголским и индијским династијама на азијском континенту (Behrens-Abouseif 2014; Karim 2023). Тако је ђеновљанска трговачко-робовласничка станица на Криму управљала трговином од Индије и Кине на Далеком истоку, преко Угарске и Трансилваније, до држава западне Европе (Tardy 1978, 38–48).

Светосавски немањићки модел српске „државе–теоулије” званично је почео да нестаје са историјске сцене од времена освајања

³⁴ Упркос спорадичним тензијама кроз седамнаести век постојала је добра политичка и економска сарадња између Венецијанаца и Османских Турака на Балканском полуострву (Pedani 2008, 163). С друге стране, султана Мурада Другог су подржавали Муслимани од династија Мамелука до муслиманског Делхи султаната у Индији (Anooshahr 2009, 123, 142–143, 150–151, 164).

српске престонице Смедерева 1439. године од стране османских Турака и ширења њихове власти по Балканском полуострву. Пад тадашње српске престонице Смедерева, након његове опсаде од маја до августа 1439. године у доба владавине деспота Ђурађа Бранковића, подударио се са неуспехом унијатског *Сабора Фирентинске уније* који је трајао од марта до јула 1439. године и који је прошао неуспешно због одбијања да га признају и потпишу православци Свети Марко Ефешки, епископ Исаија из Ставропоља и тадашњи српски Патријарх (Avramosije 1994 (2007); Setton 1976; Laurent 1971, 5985–5999).

Османски Турци су проширили своју власт по остатку Балканског полуострва, између осталих територија и у „Старој Србији” на подручју данашњег Косова и Метохије, где је, према турској порезној књизи „дефтеру” из 1455. године, у том периоду живело око 98 % српског становништва (*Defter-i mufassal-i vilayet-i Vlk*, sene 859, 1455; Gaćinović 2019, 331, 333).³⁵ Упркос вековима дугој владавини Османских Турака Балканским полуострвом, сећање на средњовековну државу Србију је све то време било јако у српском народу, захваљујући одржавању хришћанске вере и традиционалног српског језика, писма, календара, државних докумената, црквених канона, артефаката, епских песама, обичаја, манира и осталих облика одржавања сећања на идентитет српског народа. У томе су велики допринос дали Српска Православна Црква, кнежинске и племенске самоуправе, породичне задруге, сабори и гуслари (Šuljagić 2011, 221). Захваљујући Српској Православној Цркви, било је сачувано писмено и културно наслеђе дотадашње Србије.³⁶ У периоду владавине деспота Ђурађа Бранковића и племића

³⁵ У доба Османских Турака подручјем данашње средишње Албаније, Кројом и њеном околином владала је породица српског властелина Ђурађа Кастриотића (познатог у народу под надимком „Скендербег”), супруге му Војиславе и синова Станише, Репоша, Костадина и Ђорђа (Ђурађа), док су оближњом Зетом владали племићи Балшићи. Њих је наследио син српског владара Лазара, који је погинуо у Боју на Косову пољу 1389. године, деспот Стефан Лазаревић, који се заједно са Иваном Кастриотом борио за некадашњу престоницу Скадар против Венецијанаца.

³⁶ Према опису Србије који је на свом пропутавању почетком 1860.-их година оставио англикански свештеник Вилијам Дентон (*William Denton*), иако још увек под Османском турском влашћу и упркос модернизацијским променама правних закона, „Србија је још увек била приметно православна држава у којој су власти и народ заједно недељом похађали свете литургије, у кућама су на зидовима биле хришћанске иконе и кандила, у школама слике Светог Саве, око манастира су се редовно одржавали сабори и

Црнојевића (Ђугаšinović), 1484. године направљен је манастир посвећен Рођењу Пресвете Богородице – митрополија у Цетињу 1484. године, у коме је 1493. године била основана српска азбучна штампарија. У очувању српског духовног и културног наслеђа су се посебно истакли браћа православни монах Макарије Соколовић и његов брат Мехмет-паша Соколовић, који је, захваљујући свом високом положају у Османској Порти, помогао да се 1557. године обнови српска Пећка патријаршија са Патријархом Макаријем на челу. У спомен на то дело у манастиру Пива је била осликана фреска Мехмед-паше који прилаже цркву брату Макарију, а он је приноси Пресветој Богородици (Jovićević 2011, 110). У том периоду под црквеном јурисдикцијом Пећке патријаршије било је готово читаво Балканско полуострво, све до северних крајева изнад Будима и Арада у данашњој Мађарској (Grujić 1995, 85–86). Будући да су Османски Турци преко такозваних „фанариота” из Порте успоставили јурисдикцију Османске Константинопољске патријаршије у источном и јужном делу Балкана и у Бугарској, Молдавији и Влашкој, српска Охридска Архиепископија је задржала јурисдикцију у западном делу српских земаља и у неким православним „енклавама” у јужној Италији, Сицилији, Малти и Далмацији. Међутим, фанариоти су настојали да угуше српско хришћанско наслеђе и наметали грчки језик и обичаје углавном у већим градовима са јаким упориштем у грчко-цинцарским становницима (Temperley 1919, 163; Novaković 2018, 237–238). Они су утицали на затварање српске Пећке патријаршије 1766. године и Охридске архиепископије 1767. године, све до обнове Пећке патријаршије 1920. године (Slijepčević 1938, 250–307; Jovićić 1867, 357–359). Српска Православна Црква је под Османским турским „милет” системом сачувала свој идентитет упркос затварању Пећке патријаршије 1766. године, односно и након што је тадашњи

вашари, сељаци су заједно обављали сеоске послове и у земљи су се осећали безбедност, друштвена равноправност, поштовање породичних вредности и традиционалних уметности и заната, срданост, отменост, поштење и ведрина у међуљудским односима” (Denton 2013). Такав опис Србије се умногоме поклапа са описом Србије из 1430.-их година у *Житију Светог Деспота Стефана Лазаревића* аутора Константина Философа (Konstantin Filosof 1968). Према свештенику Вилијему Дентону, тадашњи српски сељаци су свештенике Српске православне цркве сматрали својим учитељима и описивао је призоре како су током његовог путовања кроз Србију свештеници објашњавали сељацима по селима потезе политичара и увођење модерних европских закона (Denton 2013, 170, 208–209).

„Пашалук Београда” као хришћански православни милет, потпао под јурисдикцију грчког Патријарха у Константинопољу.³⁷

СПРЕЧАВАЊЕ ОБНОВЕ ПРЕД-ОСМАНСКИХ ДРЖАВА ПРАВОСЛАВНИХ НАРОДА

Како су показали српски устанци против Османске турске власти од 1804. до 1813. године, сећање на династију Немањића и одбрану Србије од Османских Турака у Боју на Косову пољу 1389. године је вековима у низу постојано опстајало у српском народу – и свест српског народа није имала идеолошку конотацију (Raxton 1972, 343–344). Што се тиче организатора грчког устанка против Османске турске власти, чињеница да су политичари као Цереми Бентам (*Jeremy Bentham*) и његове колеге из филхеленског *Грчког комитета* у Лондону, затим Јоанис Каподистриас (*Ιωάννης Καποδίστριας*) и припадници друштва *Филики Етерија* и европски језуити и банкари утицали на организацију и ток устанка Грка против Османске турске власти и на формирање модерне грчке државе,³⁸ показује да је то све било у великом контрасту према

³⁷ Скопска епископија Српске Православне Цркве, која је била првопрестона митрополија након проглашења Патријаршије Српске Православне Цркве, била је активна и након укидања Патријаршије. За време владавине султана Сулејмана Иако су српски свештеници били протерани и замењени Грцима, поред обавезе да плаћа данак властима у Цариграду, Скопска епископија је активно умножавала црквене књиге на рашком (српском) језику, а након обнове Пећке патријаршије у њој је (Охридској, Охридско-Битољској епархији) епископ био владика Николај Охридски и Жички (Grujić 1929, 161, 183–184; Stojanović 1902; Slijepčević 2002, 307; Jovanović 2011, Kostić 1961, 36, Radonić 1950, 379).

³⁸ Како су показали устанци балканских народа против Османске власти на Балканском полуострву у трећој деценији деветнаестог века, радикали и либерали из Бентамовог филхеленског *Грчког комитета* у Лондону у време устанка Грка против Османске власти, у складу са идејом философа и политичара Церемија Бентама да „комерцијално настројене и у области западних наука образоване елите остварују профит на отвореном тржишту европских производа у Грчкој”, били су умешани у „издавање и махинације обвезница грчког дуга у периоду од 1824–1825. године (Miliorgi 2002, 131, 134). Такође, иако су Грци гласали да дипломата Јоанис Каподистриас постане владар модерне Грчке, представници моћних европских држава су одлучили да баварски племић Ото фон Вителсбах постане краљ модерне Грчке. Кандидат за краља Ото фон Вителсбах је то прихватио, под условом да Грчка узме велики међународни зајам. Након тога су представници банкарских кланова

популарном средњовековном пророчанству међу Грцима да ће након пада Константинопоља под Османску турску власт Руси ослободити Константинопољ. Према том пророчанству завет који је последњи константинопољски цар Константин Палеолог дао био је „да је погинуо за своје отацтво и за православну хришћанску веру” (Dmitriev ed. 1999). Такво пророчанство је улило наду у обнову пред-Османског источног хришћанског православног царства међу грчким устаницима против Османске власти почетком деветнаестог века, што су секуларно-просветитељски усмерени револуционари из организације и схеме устанка тада искористили за свој властити циљ позивајући Грке на оружани устанак (Natzopoulos 2011; Hadzopoulos 2013, 83).³⁹ Након његовог противљења секуларној и револуционарној струји међу грчким устаницима против Османске власти Патријарх Григорије Пети је 1821. године био обешен у Истанбулу. После тога устанак грчког и балканских народа против Османских Турака је попримио секуларне обриси и дошли су до изражаја комерцијални и политички интереси трговаца из Лондона, Трста, Венеције, Беча и Константинопоља (Zallony 1897; Eliot 1908, 278). Тако се испоставило да су фанариоти, повезани са утицајним трговцима на обалама и континенту Балканског полуострва који су вековима у низу управљали трговином производима од Европе до Леванта, омогућили и олакшали замену аутентичних локалних патријархалних црквених номенклатура и традиционалне етике, обичаја и манира локалног становништва на Балканском полуострву (про)секуларном и демократском политиком. Са њима су биле повезане личности као што су били грчки митрополит Леонтије и Петар Чардаклија у Србији, Александрос Маврокордатос (Αλέξανδρος Μανροκορδάτος) у Грчкој или Александар Ипсилантис (Αλέξανδρος

Ротшилд и Ехтал преко језуитски образованог масона и бившег британског агента Карло Поцо ди Борга (*Carlo Pozzo di Borgo*), који је био запослен у руском конзулату у Паризу, почели да учествују у организацији финансија новооформљене државе Грчке (Beaudry and Beaudry 1997, 37–38; Schönährl 2019, 6–12; Rimikis 2017, 83–84).

³⁹ Утицај странаца на организацију устанака Грка против Османске турске власти може да се схвати у контексту чињенице да су још у другој половини седамнаестог века у грчко и словенско изворно православље били унешени елементи језуитског образовања (Chrissidis 2016; Schlafly 1997, 421–434; Stascraft 2004, 225–228). Такви процеси су омогућили постепено јачање утицаја Римске цркве у Руском царству, која је преко Малтешких витезова званично ушла у Руско царство у доба германске-русификоване царице Екатарине Друге.

Υψηλάντης) у Влашкој, који су стајали у организацији анти-османских устанака почетком деветнаестог века.⁴⁰ У време устанака балканских народа против Османске власти неке од грчовлашко-цинцарских породица⁴¹ повезаних са фанариотима имале су своје представнике у Министарству спољних послова Русије, као на пример руски изасланик за Балкан Константин Родофиникин. Он је, упркос захтеву вође српских устаника против Османске власти Карађорђа Русима да у Србију пошаљу изасланика руског порекла, 1807. године стигао у Београд и био особа за везу између српског и руског народа „ходајући по београдским сокацима у фанариотској ношњи” (Novaković 2018, 24–29; Škarić 2014, 26–28; Popović 2005, 34–35; Kovačević 2008, 334–335). Према сведочењу тадашњег реформатора српског језика и писма Вука Караџића, након што је Константин Родофиникин чуо да је Вук Караџић био аутор *Србског ријечника*, он је рекао Вуку Караџићу да „претпоставља да је сврха постојања *Србског ријечника* била да, када Срби нестану као народ, тај речник буде користан некоме ко жели да сазна какав језик су ти људи употребљавали” (Karadžić 1969, 76). Како је Родофиникинову улогу у периоду српских устанака против Османске власти сажео историчар Милорад Екмечић (1989), поред све помоћи, суштина Родофиникинове улоге у Српској револуцији је била „дозволити да се Срби одметну од Руса и пођу својим путем” (Екмечић 1989, 146). Након његовог бега из Србије пред надирањем Османских снага 1809. године, „што је неугодно изненадило тадашње Србе”, Константин Родофиникин је и даље наставио да утиче на руску спољну политику на Балкану у својству директора такозваног „азијатског департмана” руског министарства спољних послова (Jelačić 1940, 54–55).

⁴⁰ Због грчког митрополита Леонтија Ламбраса, фанариота у Српској православној цркви, који је био против независности Србије, вођа српских устаника против Османске власти Карађорђе се жалио Русима. Међутим, након тога у Србију су дошли као руски изасланици Италијан Маркиз Ф. Паулучи, који није говорио руски језик и Грковлах Константин Родофиникин, добро упознат са фанариотским плановима очувања Османске власти на Балканском полуострву (Šarkić 2014, 26–28; Novaković 2018, 225).

⁴¹ У *Државној архиви Србије* постоје сачуване жалбе неких Срба трговаца, који су се у доба када је кнез Милош дошао на власт у Србији жалили кнезу Милошу да су њихови интереси били угрожени од „дошљака” трговаца-Цинцара, због тога што ти трговци Цинцари имали повлаштен положај у трговини у односу на староседеоце Србе „староседеоце от веће части у сваком чину превазишли”) (Državna arhiva SR Srbije 1954, 273).

У периоду након Бечког конгреса 1815. године руски цар Александар Други је потпао под утицај аустријског министра спољних послова Клеменса Метерниха и одлучио да смањи утицај Русије на Балканском полуострву (Ingle 1976, 27, 40–41). Такође, иако је 1810. године током Првог српског устанка против Османске власти руски цар Александар у *Грамати руског цара српском народу* био обећао Србима помоћ као „народу исте крви и вере”, британски дипломата Дејвид Уркарт је својом сарадњом са српским књазом Милошем Обреновићем успео да Србију удаљи од, према његовим речима, „азијског панславизма из Санкт Петербурга” и да је уврсти у културни круг Енглеске и Француске (Kamenskii 1810; Voinović 2002, 189; Bataković 1994, 157–183; Chatziioannou and Harlaftis 2007, 26–27).⁴² Руси су под претњом напада Наполеонових трупа на Русију склопили *Букурештански споразум (Букурешки мир)* са Османским Турцима 1812. године. Како је касније историја показала, Члан 8. *Букурешког мира* био је темељ за стварање модерне државе Србије (Perišić 2022, 1711–72; Popović 2010).

Након што је вођа српских устаника Карагеоргије (Карађорђе) Петровић био убијен 1817. године, на власт је дошао Милош Обреновић, добивши од Османских Турака титулу „књаза” (Savić 1996, 82–85; Dakin 1971, 31; Nenadović 1883, 456; 460–461). Закон модерне Србије био је прављен по узору на француске, аустријске и белгијске законе, а не на основу дотадашње правне и духовне праксе српског народа (Ђорђевић 2004, 71; Ђорђевић 2008, 66). У дотадашњи традиционалан хармоничан стил живота у сеоским и породичним задругама патријархалне Србије уплеле су се политичке партије у систему „парламентарне демократије” (Denton, 2013). Појава монархијске, а затим републичке демократије била је битан „макијавелистички” део политичке философије северноамеричког политичара Томаса Џеферсона, водећег грчког секуларног просветитеља Адамантиоса Кораиса, европских банкара и чланова масонских ложа широм Европе (Ducet and Krauss, 2020). Још од времена древних философа Платона и Аристотела до данашњих дана, многи мислиоци су тврдили да је демократија била друго име за замешатељске игре око

⁴² Такво про-европско усмеравање новоформиране модерне државе Србије од стране британског дипломате Дејвида Уркарта, повезаног са економистом Карлом Марксом и банкарским кланом Ротшилд, објашњава и увођење идеологије марксизма у образовни систем Србије са већинским православним становништвом касније у двадесетом веку.

избора за демократију, да је она била само сужени шумпетеровски политички избор за народне масе и да је обично завршавала у тиранији горој од краљевске аутократије (Šumpeter 1998, 47–48).⁴³ У том смислу, револуционару Леону Троцком је приликом његове посете Србији политичар и члан Напредњачке партије Стојан Новаковић за новоосноване политичке партије у Србији потврдио да оне нису биле органске формације српског друштва, него „вештачки створена удружења која су посудила своје називе из европске политичке терминологије” (Trotsky 1980, 87). Као таква вештачки направљена „интересна” удружења грађана, нове политичке партије су биле одрођене од остатка српског народа, поготово од тадашњих српских сељака који су, према сведочењу једног сеоског лекара Лазе Димитријевића, и након престанка власти Османских Турака у новој модерној држави Србији живели у стању материјалне оскудице, без основне здравствене заштите и изграђене инфраструктуре по селима (Dimitrijević 2010, 10–11).⁴⁴ Такво друштвено уређење модерне српске државе са израженим социјалним разликама и већински сиромашним становништвом измењеног идентитета, изложеном колонијалним претензијама моћних држава тог времена, показује да српска држава од почетка није била замишљена као политички субјекат одлучивања о позиционирању српског народа у геополитичкој констелацији Балканског полуострва, него као политички објекат. Као таква, модерна српска држава се уклапала у тадашњу транс-атлантску колонијалну политичку философију која се заснивала идејама философа Џона Лока о секуларизацији

⁴³ Објашњење за таква размишљања о демократији дао је северноамерички карикатуриста Томас Наст (*Thomas Nast*) у часопису *Harper's Weekly* 1871. године, који је реченицом „Није битно како неко гласа, него ко на крају броји гласове” у својим стриповима приказивао северноамеричког политичара Вилијама Твида (*William Tweed*) као римског императора у арени и исмејавао политички систем у којем је Вилијам Твид током деветнаестог века основао демократску политичку партију, контролисао политички живот у Њујорку и судове, законодавну власт, трезор и гласачке кутије (Ackerman, 2005).

⁴⁴ Према социологу и правнику Сретену Вукосављевићу, „просветитељске” реформе српског друштва у другој половини деветнаестог века су биле мешавина западноевропског економског либерализма, либералног индивидуализма, феминизма и друштвене и сполне стратификације, и такве модернизацијске промене и нова политичка институционализација нису придонели основној привредној грани већине српског народа – пољопривреди, нити су подигле културни и економски стандард становништва (Vukosavljević 1962, 1591–60).

државе и венецијанског теолога и одборника Паола Сарпија о држању народа у колонијалном подручју у незнању и сиромаштву. Због такве политичке философије осиромашени народи из некадашњих предосманских православних царских и краљевских држава, као што је био српски народ, нису могли да развију историјску свест о свом идентитету и геополитичком позиционирању, односно нису добили могућност да развију довољан интелектуални, политички, економски и војни потенцијал да промене западни концепт заснивања модерних држава на Балканском полуострву. Уз то, још у деветнаестом веку пруски канцелар Ото фон Бисмарк (*Otto von Bismarck*)⁴⁵, политички философ и економиста Карл Маркс и британски премијер Џон Палмерстон су радили заједно у ширем геополитичком контексту на стварању једне будуће „светске федералне комуне”, којој нису одговарали тадашње Руско царство и краљевина Србија, тако да је Карл Маркс био члан шире мреже „запосленика” британског премијера Џона Палмерстона који се у деветнаестом веку залагао заостанак Турске на балканско-црноморско-анадолијском подручју, како би се, у склопу решавања „источног питања”, Русија одвратила од позиционирања на Босфору, а Француска од позиционирања на реци Нил у Египту⁴⁶ (Chisholm ed. 1911, 647). Уз Карла Маркса агенти Палмерстонове обавештајне службе су такође били и у политичком животу модерне Србије врло активни британски дипломата и путописац Дејвид Уркхарт и италијански револуционар Ђузепе Мацини (*Giuseppe Mazzini*) (Larouche 2018, 38–50). Дипломата Дејвид Уркхарт је био повезан са трговачким и финансијским пословима *Левант* компаније, активне у Османском царству и источном Медитерану, чији члан је био банкар Нејтан Ротшилд

⁴⁵ Анархиста Михаил Бакуњин је сматрао да циљ глобалне “коминтерновске” марксистичке идеологије економиста и комуниста Карла Маркса, финансираног од стране банкарског клана Ротшилда, није био само укидање држава, и затим стварање једне „светске федералне комуне”, него је његов циљ био и незванично проширење „Германског Бисмарковог царства” кроз остварење такве идеје глобалног уједињења (Bakunin 1990, 3, 3593–62).

⁴⁶ Контровверзни француски политичар и свештеник Шарл Талеран (*Charles Talleyrand*) и војсковођа Наполеон Бонапарте су заступали утицај „либералне војске” Француске на Балканском полуострву и у Медитерану (Египту) и очување Османског царства у том подручју, али при томе се њихови економски интереси нису поклапали са интересима енглеских трговаца у истом том подручју.

(*Nathan Rothschild*)⁴⁷ и чији представници у Османском царству, задужени за решавање „Источног питања”, су били конзуларни британски представници у Константинопољу (Wood 1964, 195; Prousis 2008). Утицај политичке философије комунизма економисте Карла Маркса на српске и касније у двадесетом веку југословенске политичаре је био толико јак, да је забележено да је у доба српске краљевине политичар Лазар Пачу, један од људи који су одлучивали о финансијама краљевине, био убеђени марксиста и поборник федерације слободних самоуправа, сматрајући да је “марксизам требало да постане будућност Србије и њеног идентитета” (Trotsky 1980, 737–4, 79).⁴⁸

Поред тога, након тајне *Будимпештанске конвенције* из 1877. године, руски представници су се сложили да се у случају распада Османског царства на Балканском полуострву направе мале суверене

⁴⁷ Како је приметио социолог Имануел Валерштајн (*Immanuel Wallerstein*), чланови банкарског клана Ротшилдових су држали монопол у давању јавних зајмова државама као што су Грчка, Шпанија, Португал и јужноамеричке државе, и то више у смислу подршке револуцијама него легитимности у тим државама (Wallerstein 2011, 43). Идеологија секуларно одређених европских револуционара, политичара и философа се није супротстављала идеји о супериорности трансатлантских моћних држава и идеји о „борби за животни простор” западноевропских мислилаца, односно са идејом о потреби борбе великих европских царстава и краљевина за природне и културне ресурсе у државама-колонијама (Malthus 1798). Банкарски клан Ротшилдови су такође помогли властима Велике Британије да победе Наполеона Бонапартеа и тако ојачали своју финансијску основу, руски амбасадор је у Лондону уговарао потенцијалне финансијске послове за своју државу уз помоћ Ротшилдових, а такође су Ротшилдови финансирали британске војне снаге у рату на Криму против Руског царства 1847. и 1854. године (Kaplan 2006, 101–103; Kienholz 2008).

⁴⁸ Према Леону Троцком, тадашње српско друштво је било тако успостављено да су политичари Никола Пашић, Стојан Протић и Лазар Пачу били главни доносиоци одлука у Србији, док је краљ био само декоративна фигура, без моралног ауторитета и политичке важности (Trotsky 1980, 73–74, 79). Борба политичких сила за природне и културне ресурсе у колонијама је била корен идеја глобализма, либерализма, комунизма и фашизма као изданака епохе Модерне и Пост-Модерне. Тако и права природа колонизалног карактера социјалистичког југословенског и српског образовног система током двадесетог века, у којем је марксизам био предаван у образовним институцијама као обавезан предмет, може да се разматра узимајући у обзир чињеницу утицаја идеја економисте Карла Маркса или руског анархисте Михаила Бакуњина на утицајне политичаре у Србији као што су то били Лазар Пачу и Никола Пашић већ у доба краљевине Србије и краљевине Југославије.

државе уместо једне јаке словенске државе која је могла да угрози „равнотежу сила у Европи”. Када се подређеност руске дипломатије политичким интересима Европе на Балканском полуострву испољила и у периоду *Санстефанског споразума* и Берлинског конгреса 1878. године, у руској јавности су се појавила мишљења да је тадашњи министар спољних послова Русије Александар Горчаков био још више подређен интересима западне политике него министар Карл Неселрод пре њега (Ingle 1976, 50–51; Kellogg 1995, 146). Оставши без чврсте дипломатске потпоре од стране представника Руског царства, 1881. године српски књаз Милан Обреновић је морао под претњом војне силе од стране аустроугарског намесника Венијамина Калаја да потпише *Тајну конвенцију* са представницима Бечког двора, након чега је Србија постала држава-сателит Аустроугарске монархије (Stoke 1990, 191–192; Kalabić 2009). Након тога је српски митрополит Михаило био смењен са места Српске православне цркве као „превише националистички и традиционално усмерен” и у Србији је била установљена незаконита црквена јерархија (Vojvodić 2007, 202–1; Kalabić 2009). Тако је након реформи српског језика и писма Вука Караџића⁴⁹ и реформе српске теологије Доситеја Обрадовића⁵⁰ и након потписивања *Тајне конвенције*, у српску историографију била уведена ненаучна историографска теза аустроугарског политичара Венијамина Калаја да су се „Срби и Хрвати доселили први пут на Балканско полуострво са Карпатских планина у пљачкашким налетима у првој половини седмог века” (Kalaji 1882, 9). У склопу таквих геополитичких пројеката измене традиционалних идентитета локалних народа и спречавања обнове пред-Османског савеза православних држава, историчари, филолози и политичари као Фридрих Тирш (*Friedrich Thiersch*), Јаков Фалмерајер

⁴⁹ Штићеник Бечког двора антрополог и филолог Вук Караџић је спровео реформу српског традиционалног језика и писма, којом су из српског писма била избачена традиционална слова која су Срби пре те реформе делили са Грцима и Русима и којима су била записани дотадашњи важни српски државни документи и књижевност (Zlatković 2018, 392; Šuljagić 2020, 360–370).

⁵⁰ Теолог Доситеј Обрадовић је започео реформе десветосавизације и деправославизације дотадашње традиционалне хришћанске вере у Србији, уносећи у њу елементе рационалистичке теологије Јохана Еберхарта (Vukašinović 2012, 798–6). У том смислу, у дотадашњу светосавску Српску Православну Цркву је теолог Обрадовић унео идеју вишеконфесионалног српства у сврху хуманистичке релативизације дотадашњег идентитета српског народа.

(*Jakob Fallmerayer*), Вук Караџић или Венијамин Калаји су стварали нове граматику и историографију српског и грчког народа на Балканском полуострву (von Thiersch 1833, i–xx; Benes 181; Danforth 1984, 53–85; Leeb 1996, 113–114; Kalabić 2009).⁵¹ Упоредо са таквим процесом, за владаре модерних балканско-црноморских држава били су устоличавани чланови Велф-Хановер династије и њених бочних огранака и династија Хохенцолерн-Зигмаринген, Вителбах и Саксбург-Гота (Heaton-Armstrong 2005; Pearson 2006; Mitrović 2011, 66–75; Toleva 2012, 28; Šuljagić 2024, 95–96; Stoica 1919, 29; Stanojević 2010, 329–330). Формирање модерне државе Румуније на челу са пруским племићем Карлом Хохенцолерн-Зигмарингеном на подручју некадашње словенске Влашке и Молдавије је био важан „потпројекат” у склопу спречавања обнове „Византско-хеленског царства”, како је то објашњавао филозоф Фридрих Вилхелм Тирш, изведен уз подршку Аустроугарског двора, Француске и Италије, „поготово Наполеона Трећег”, а касније и пруског канцелара Ото фон Бизмарка (Stoica 1919, 28; Miller 2013, 320–331). Још од 1700. године је трајао пројекат влашко-молдавске унијатске „Ердељанске школе” да се створи нова држава Румунија као неолатински геополитички конструкт и након тога је уследило исписивање нове историографије галицијске Украјине и Крима (Jiriček 1952, 60; Gebhardi 1808; Engel 1792; Siestrzeńcewicz-Bohusz 1824; Durant and Durant 2011; Kolodziejczyk 2011, 219–220; Magocsi 2010, 426). Такви западни геополитички и културолошки пројекти су били важан корак напред ка брисању сећања на историју Свете Кијевске Русије или царства српског цара Душана „Силног” међу локалним становништвом тих балканско-црноморских држава. Према британском политичару Роберту Ситону Вотсону (*Robert Seton-Watson*), који је утицао на

⁵¹ Монопол „византологије” Георгија Острогорског у српској историографији у двадесетом веку се надовезао ненаучне историографске тезе Венијамина Калаја, Константина Јиречека и осталих историчара из аустроугарског и германског научног и културног круга о коренима српског идентитета и државе. Оснивач Византолошког института у Београду 1948. године је био у српској и светској историји врло утицајни историчар Георгиј Острогорски (*Georg Ostrogorsky*), који се од 1924. године бавио „византологијом” са његовим блиским пријатељем германским нацистичким официром Ернстом Шрамом (*Ernst Schramm*) (Prinzing 2020). Историчар Георгиј Острогорски је био некадашњи студент археолога Лудвига Курстијуса, који је сматрао да је „поход на Исток германских археолога и архитеката био подједнако ефектан као и поход пруске технологије и војних група на Исток” (Marchand 1996, 92; Damico and Zavadil, 2014, 301–302).

припајање Србије западноевропској зони у двадесетом веку, „након 1699. године „Империјалним Патентом” о „Унији са Римом”, који је био смртна пресуда православљу међу Румунима Трансилваније, језуити из окружења цара Леополда Првог су сматрали да „Унија са Римом” треба да послужи Хабсбурзима и Риму у походу на Византију”. Због тога је православна црква изгубила право да бира епископе у Влашкој и Молдавији и били су прогоњени ако нису пристајали на унијање, све до 1759. године, када је хабсбуршка влада потчинио румунске православце јурисдикцији Српске епископије у Пешти (Seton-Watson 1934, 174–175). С друге стране, на основу плана британског дипломате Едмунда Хорнбија (*Edmund Hornby*), који је 1878. године објавио свој *Нацрт за будућу владу Бугарске* (*The Eastern question: a Scheme for the Future Government of Bulgaria*), била је створена модерна бугарска држава на челу са племићем Фердинандом из огранка Велф-Хановер династије германске Саксбург-Гота (*Saxe-Coburg and Gotha-Koháry*) династије.⁵²

У том контексту британски дипломата Дејвид Уркарт и пољски гроф Адам Чарториски, са његовим политичким кругом масона који се залагао за „панславизам одвојен од Русије”, су усмерили српске политичаре у правцу стварања државе јужних Словена на Балканском полуострву под утицајем Енглеске и Француске, која је требало да буде супротстављена „азијском панславизму Санкт Петербурга.” (Bataković 1994, 157–183; Czajkowski 2020, 176–177). Уз модерне државе Србију, Грчку, Румунију и Бугарску била је почетком двадесетог века створена и држава Албанија, а затим и Југославија као држава јужних Словена различитих религија и идеологија, односно као мини-реплика цеферсонијанске идеје о мешању више народних, конфесионалних и идеолошких елемената у једној држави. Југославија је била замишљена да буде нека врста продужене и трансформисане аустроугарске државе „под жезлом Хабсбуршко-Лоренске династије», како су то били замислили римокатолички свештеник Антон Корошец, политичари Анте Трумбић и Никола Пашић и посланици Југословенског клуба у

⁵² Мотив да политичар Едмунд Хорнби направи нацрт модерне Бугарске била је његова бојаза да би удружени Словени на челу са Русијом могли да замене „Источно питање” „Словенским питањем”. Због тога је замислио модерну Бугарску као форму „националне, бугарске и демократске индивидуалности за бугарску нацију” повезану са интересима Енглеске и са „баријерама” према околним државама (Hornby 1878, 7; Stojanović 2010, 329–330).

аустријском Царевинском већу током Првог светског рата, и за стварање такве државе Југославије одобрење је дао последњи аустроугарски цар Карло Први (*Karl I*) 1918. године (Petrović 2016, 6; Krizman 1989, 299).

У ранијој верзији Аустријског царства су претходно биле територије Словеније и Хрватске, а затим им је незванично укидањем краљевине Србије била додата и територија дотадашње државе Србије. Након што се новоустоличени југословенски регент Александар Карађорђевић оженио принцем Маријом из Хохенцолерн-Сакс Кобург династије у Румунији и након признања Румунске православне цркве од стране југословенске династије Карађорђевића, план историчара Августа фон Шлецера да се „Аустрија прошири до Црног мора” био је испуњен. Устоличењем чланова Велф-Хановер династије и њихових огранака за краљеве Грчке, Румуније, Бугарске и Албаније током деветнаестог и двадесетог века, домен владавине чланова те династије и њених огранака је обухватио Јадранско, Јонско, Егејско и Црно море. На тај начин Велф-Хановер династија је успела да комплетно преузме под своју политичку контролу територију некадашњег пред-Османског царства српског цара Стефана Душана Немањића (Šuljagić 2021, 118–143; Šuljagić 2023a, 11–12; Šuljagić 2023b, 306)...

За време Првог светског рата у децембру 1916. године руска царска војска је, слично рату из 1828. године, поразила турску војску у Анадолији и формирала нову владу са грчким митрополитом Хрисантом на тој територији (Akarca 2002, 3–4). Тако је Русија добила могућност да обнови некадашње Источно РOMEјско царство са словенским владаром на челу православних хришћана, по угледу на сличне примере у прошлости тог царства (Vachkova 2008, 3–24). Након тога западни политички и војни лобији су спречили тај план финансирајући насилно револуционарно свргавање царске власти у Русији, наручивши убиство руског цара Николаја Другог и његове породице и инсталиравши бољшевичку владу која је претворила Руско царство у савез социјалистичких република (Ackerman 2016, 320–321; Pipes 1996, 16; Fischer 2016, 42–44). Затим су на рушевинама некадашњих православних хришћанских држава, у складу са ставом северноамеричког политичара Томаса Џеферсона о мешању и изједначавању религија у једној држави на основу слободе избора (Lambert 2003, 8), у двадесетом веку извршени политички експерименти стварања држава и регионалних заједница као што је

била Југославија.⁵³ Мини-глобалистички примери савеза „племена” различитих религија и историја у једној држави или заједници региона, са идејама секуларизма и религиозног синкретизма у њима, биле су претходница за савремену имплементацију глобалистичких агенди „нових Евро-Афро-Азијских поредака” (Mattern 1942, 17). Ови политички (међу)државни експерименти су се уједно уклапали у тврдњу политиколога Строба Талбота (*Strobe Talbott*) о „процесу дезинтеграције Балканског полуострва његовим фрагментисањем у низ псеудо-држава” (Talbott 2009, 320). У процесу функционисања таквих модерних „псеудо-држава” била је, уз политичке идеје Џона Лока и Паола Сарпија, имплементирана и идеја истовременог хедонизма и надзора „сведидећег ока” британског политичара Џеремија Бентама⁵⁴ у новооснованим модерним балканским државама. Бентамова идеолошка основа технократског глобалног друштва у Србији и осталим балканским државама је приметна без обзира да ли је реч о историјату и функцији тајних служби у тим државама, о „ријалити програмима” као данашњој промоција „сведидећег ока” и садржају индустрије забаве на нивоу њихових локалних масмедија или о фабијанској орвеловско-хакслијевско-раселовској интерпретацији статуса и перспективе тих држава у глобалном друштву. Уз то, и у модерној и у постмодерној држави Србији, од занемаривања *Законоправила Светог Саве*, државних повеља и закона средњовековне Србије у образовном систему, до занемаривања долине средњовековних српских краљева у туристичкој понуди и средствима јавног информисања, постоји тенденција да се историја српско народа пре стварања модерне државе Србије занемарује на државном институционалном нивоу (Savić 2014; Šuljagić 2014b, 357–363).

⁵³ У случају политичког експеримента стварања Краљевине Југославије и СФР Југославије радило се о микро-примеру цеферсијанско-вудровилсоновске мултиконфесионалне и мултинационалне државе са политичким експериментима права на самоопредељење, укидања приватне имовине грађана или стварања псеудо-држава, којима су преко својих намесника у двадесетом веку управљали британски политичари Едвард Греј (*Edward Grey*), Роберт Сетон Вотсон и Винстон Черчил.

⁵⁴ Браћа Џереми и Семјуел Бенет су први пут употребили своју идеју институције технолошког надзора у експерименту „Потемкинових села” у сарадњи са русификованом царицом Екатоарином Другом и руским племићем и политичаром Григоријем Потемкином у Руском царству (Werrett 1999).

Имајући у виду да су модерне српска, грчка и остале балканске државе формиране са измењеним традиционалним идентитетима, и да су самим тим њени представници били онемогућени и на плану унутрашње и спољне политике да обезбеде за себе улогу сувереног политичког субјекта у свом позиционирању на геополитичкој регионалној и светској сцени, разумљива је и маргинализована улога Срба, Грка и осталих локалних народа на Балканском полуострву у геополитичким плановима политиколога и геостратега као што су Збигњев Бжежински (*Zbigniew Brzezinski*) или Строба Талбота у савременом периоду.⁵⁵ Планови таквих припадника супранационалне административне номенклатуре за балканске „псеудо-државе” (Talbot 2009, 320), без обзира ради ли се о једнопартијском или вишепартијском систему на власти, или о природи идеологије у тим државама, показују да геополитички и идеолошки фактори који су утицали на формирање модерних балканских држава у деветнаестом веку умногоме нуде основу за прогнозирање будуће улоге и статуса балканских држава у геополитичкој констелацији у свету у двадесет и првом веку. О томе сведочи занемареност анализе *Агенде 2030* Уједињених нација и осталих геополитичких и идеолошких агенди и планова који се тичу будуће улоге и статуса српског и осталих балканских народа у светској геополитичкој констелацији, у јавном дискурсу и мас-медијима балканских држава. Таква чињеница посредно показује да су балканске “псеудо”-државе (Talbot 2009, 320) објекти, а не субјекти у одлучивању геополитичке констелације Балканског полуострва. Због тога у вези са Србијом постоји витална потреба да српски државни руководиоци и научни радници у области друштвених наука формирају научну концепцију и одговарајућу пробабилну доктрину са којима би се континуирано обезбедила реална улога и статус Србије и српског народа у будућој констелацији држава и војнополитичких групација у свету.

⁵⁵ Тако у двадесетом веку утицајни политиколог Збигњев Бжежински, у склопу његове замисли поделе евро-рус-азијске територије у четири сектора, није позиционирао Грчку у западни или средњи сектор заједно са њеним суседним балканским словенским народима, него у западни рубни део јужног сектора, за који је Бжежински замислио да се простире од Грчке до Блиског и Средњег Истока (Bžezinski 2001, 37).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Ackerman, K. 2005. *Boss Tweed: The rise and fall of the corrupt pol who conceived the soul of modern New York*. New York: Carroll & Graf Publishers.
- Ackerman, Kenneth. 2016. *Trotsky in New York, 1917: A Radical on the Eve of Revolution*. Berkeley: Counterpoint Press.
- Akarca, Halit. 2002. *The Russian Administration of the Occupied Ottoman Territories During the First World War: 1915–1917*, MA Thesis. Ankara: Bilkent University, The Institute of Economics and Social Sciences.
- Allen, Susan. 1999. *Finding the walls of Troy*. Berkeley: University of California Press.
- Ammalina Dalillah Mohd Isa, Spahic Omer and Fauziah Fathil. 2022. "The Sultanate of Murad II (1421-1451) of the Ottoman Empire". *International Journal of Advanced Research* 10(08). August 2022. 792–798 DOI:10.21474/IJAR01/15236.
- Amitai, Reuven. 2008. „Mamluks of Mongol Origin and Their Role in Early Mamluk Political Life”. *Mamluk Studies Review* 12, No. 1. 119-137. DOI: 10.6082/M1D50K43.
- Anadolu Agency. 2018. "Turkish Jews remember being welcomed in Ottoman lands". *Dailysabah.com*. 04.08.2018. <http://www.dailysabah.com/history/2018/08/04/turkish-jews-remember-being-welcomed-in-ottoman-lands> последњи приступ јануар 2025.
- Anisimov, Evgenii. 1993. *The of Peter the Great: Progress Through Coercion in Russia*, transl. Alexander, J. NY: Armonk, M.E. Sharpe.
- Anooshahr, Ali. 2009. *The Ghazi Sultans and the Frontiers of Islam*. New York and London: Routledge.
- Arabatzis, George. 2014. "Plethon's Philosophy of the Concept", *Georgios Gemistos Plethon The Byzantine and the Latin Renaissance*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Athanassoglou-Kallmyer, Nina. 2008. „Excavating Greece: Classicism between Empire and Nation in Nineteenth-Century Europe”- *Nineteenth-Century Art Worldwide*, 7/2. [19thc-artworldwide.org](https://www.19thc-artworldwide.org). access July 2019 <https://www.19thc-artworldwide.org/autumn08/excavating-greece-classicism-between-empire-and-nation-in-nineteenth-century-europe>.

- Avramosije (Pogodin), arhimandrit. 1994 (2007). *Sveti Marko Efeski i Florentinska Unija*. Moskva, Kraljevo: Eparhijski upravni odbor Eparhije žičke.
- Baerlein, Henry. 2022. *The Birth of Yugoslavia*. London: L. Parsons.
- Bakunin, Mikhail. 1990. *Statism and Anarchy*, transl./ed. by Marshall, S. Shatz. Cambridge: Cambridge University Press.
- Banning, Lance. 1986. "Jeffersonian Ideology Revisited: Liberal and Classical Ideas in the New American Republic," *William and Mary Quarterly* (January 1986) 43/1. 3–19. <https://doi.org/10.2307/1919354>.
- Barrow, John. 1839. *Memoir of the Life of Peter the Great*. London: Thomas Tegg.
- Barton, Arnold. 1972. "Gustav III of Sweden and the Enlightenment". *American Society for Eighteenth-Century Studies* 6 (1) (Autumn, 1972). Baltimore: The Johns Hopkins University Press. 1–34. doi:10.2307/3031560.
- Barton, Simon. 2009. *A History of Spain*. Macmillan International Higher Education.
- „Bazilika Svetog Vitalija”. 2016. [wikipedia.org](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Базилика_Светог_Виталија). https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Базилика_Светог_Виталија.
- Batakovic Dusan. 1994. "Ilija Garasanin's Nacertanije: A Reassessment". *Balkanica* XXV-1. Belgrade: Institute for Balkan Studies.
- Beaudry, Pierre and Irene Beaudry. 1997. "The Venetian agents deployed against France", *EIR* 24/26. June 20, 1997.
- Behrens-Abouseif, Doris. 2014. *Practising Diplomacy in the Mamluk Sultanate: Gifts and Material Culture in the Medieval Islamic World*. London and New York: IB Tauris.
- Benes, Tuska. 2008. *In Babel's Shadow: Language, Philology, and the Nation in Nineteenth Century*. Detroit: Wayne State University Press.
- „Benveniste”. 2023. [wikipedia.org](https://en.wikipedia.org/wiki/Benveniste). <https://en.wikipedia.org/wiki/Benveniste> приступ април 2024.
- Bettenson, Henry and Cristopher Maunder. 1999. *Documents of the Christian Church*. Oxford: Oxford University Press.
- Bisaha, Nancy. 2010. *Creating East and West: Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*. University of Pennsylvania Press.
- Bogunović, Petar. 2019. "Appendix ad Historiam Serborum et Slavorum [A Contribution to the History of the Serbs and Slavs]." *Култура нолуса* 16 (39). 159–188.

- Boia, Lucian.2001. *History and Myth in Romanian Consciousness*. Budapest: Central European University Press.
- Bosch, Ursula.1970. "Ein „Testament“des Kaisers Andronikos II. Palailogos?". *Зборник радова Византолошког института* 10. Београд: Византолошки институт САНУ. 55–59.
- Bosman, Philip.2014. "The School of Athens: Moments in the History of an Idea", *Akroterion* 59. 67-87.
- Bosworth, Clifford. 2007. *Historic cities of the Islamic world*. BRILL.
- Brodsky, Joseph.1986. "A Guide to a Renamed City" in *Less Than One: Selected Essays Joseph Brodsky*. New York: Farrar Strauss Giroux.
- Bronza, Boro. 2010. "The Habsburg Monarchy and the Projects for Division of the Ottoman Balkans 1771-1778" in Mitev, Plamen and Ivan Parvev, Maria Baramova, Vania Racheva (eds.), *Empires and Peninsulas: Southeastern Europe Between Carlowitz and the Peace of Adrianople, 1699-1829*, Berlin: LIT Verlag.61-62.
- Broquière, Bertrandon de la. 1892. *The Voyage d'Outremer*, transl. Kline, G. New York: P. Lang.
- Broughall, Quentin.2015. *Assuming the purple: the rehabilitation of ancient Rome in Victorian culture, 1837-1901*, Ph. D. Dissertation. Maynooth: Maynooth University.
- Bryant, Jacov. 1807. *A New System or an Analysis of Ancient Mythology*. London: T. Payne, P. Elmsly, B. White, J. Walter.
- Burckhardt, Jacob. 2000. *The Civilization of the Renaissance in Italy*. New York: Random House Publishing Group.
- Burke, Edmund.1830. *The Annual Register or a view of the history, politics and literature of the year 1829*. London: Baldwin and Cradock, Rivington.
- Bushkovich, Paul. 2003. *Peter the Great*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Bžezinski, Zbignjev.2001. *Velika šahovska table*. Podgorica: CID, Banja Luka: Romanov.
- Czajkowski, Michal. 2020. "Sadyk Pasha's Projects in The Ottoman Empire (1841-1872)". Volodymyr Poltorak.2020. „Michal Czajkowski (Sadyk Pasha)'s Projects in the Ottoman Empire (1841-1872).” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi – The Journal of Southeastern European Studies* 35 (2020). 175-188 DOI: 10.26650/gaad.796116.

- Dakin, Douglas. 1971. *The Unification of Greece 1770-1923*. New York: St. Louis. Martin's Press.
- Damaskin, Ioann. 1913. „Tri zaštiteljnjih slova protiv otvergajoših svjatje ikoni”. *Polnoe sobranie tvorenii Sv. Ioanna Damaskina* 1. prev. Četirkina, V. Sankt Peterburg: Imp. S.-Peterb. Duhov. Akad. 347–441.
- Denton, Vilijem. 2013. *Srbija i Srbi*. prev. M. Nikolajević. (orig. *Servia and Servians*, 1862). Beograd: Službeni glasnik.
- Dimitrijević, Laza. 2010. *Kako živi naš narod*. Beograd: Infinitas.
- Dmitriev, L. 1999. *Biblioteka literaturu drevnei Rusi: vtoraja polovina xv veka*. Sankt Peterburg: Nauka.
- Državna arhiva SR Srbije. 1954. KK XV, Nahija Kragujevačka 248. knj. II. sv. I. br. 363. ur. Radosav Marković. Beograd: Državna arhiva SR Srbije.
- Ducet, Bernard, and Alexis Krauss. 2020. “Freemasonry and the foundation of Greece.” Academia.edu. Last accessed in May 2024. https://www.academia.edu/49394816/Freemasonry_and_the_foundation_of_Greece.
- Đorđević, Miroslav. 2008. „Pravni transplant i Srbijski građanski zakonik iz 1844”. *Strani pravni život* 1/2008.
- Hornby, Edmund. 1878. *The Eastern question: a scheme for the future government of Bulgaria*. London: Eastern Question Association.
- Carevska, Ljubov. 2012. “Plodovi propagande iz 16. veka o Ivanu Groznom”. Radio „Glas Rusije”. *rs.rbth.com*. 11. decembar 2012. pristup maj 2024. https://rs.rbth.com/articles/2012/12/11/plodovi_propagande_iz_16_veka_o_ivanu_groznom_18707.html
- Chamberlain, Richard. 1986. *Charlemagne, Emperor of the Western World*. London: Grafton books.
- Chatziioannou, Maria-Christina and Gelina Harlaftis. 2007. “From the Levant to the City of London: Mercantile Credit in the Greek International Commercial Networks of the Eighteenth and Nineteenth Centuries”. Cotrell, Ph. (ed.) *Centres and peripheries in banking. The historical development of financial markets*. Aldershot: Ashgate.
- Chen, Sanping. 2012. *Multicultural China in the Early Middle Ages*. University of Pennsylvania Press.
- Chisholm, Hugh, ed. 1911. “Palmerston, Henry John Temple, 3rd Viscount”. *Encyclopædia Britannica*. vol. 20. Cambridge University Press.

- Choniates, Niketas.1984. *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates*. trans. H. Magoulas. Detroit:Wayne State University.
- Chrissidis, Nikolaos.2016. *An Academy at the Court of the Tsars: Greek Scholars and Jesuit Education in Early Modern Russia*. Cornell University Press.
- Churchill, Winston.2010 (1919). *My Early Life: 1874–1904*. New York: Simon and Schuster.
- Claydon, Anthony. 2002. *William III: Profiles in Power*. Longman.
- Clement of Alexandria.1919. *Exhortation to the Heathen (Protrepticus)*, transl. Butterworth, G. Cambridge, Mass.: Harvard University Press; London, W. Heinemann.
- Cline, Myrtle. 1930. *American Attitude Toward the Greek War of Independence 1821–1828*.NY: Columbia University.
- Coletto, Jacobo.1819. *Illyrici Sacri*, Tomus octavus.Venetiis: Sebastianum Coleti.
- Čemerikić, Mihajlo. 2003. *Prizren i okolina 1019-1941 I-III*. Beograd: Prvo slovo.
- Danforth, Loring.1984. “The Ideological Context of the Search for Continuities in Greek Culture”. *Journal of Modern Greek Studies* May 1984.
- Cracraft, James.2009. *The Revolution of Peter the Great*. Harvard University Press.
- Cvetković, Branislav. 2003. “Vizantijski car i freske u priprati Mileševa”. *Balkanica* 32–33. Beograd: Balkanološki institut, SANU.
- Dakin, Douglas. 1973. *The Greek Struggle for Independence, 1821–1833*. Berkeley: University of California Press.
- Damico, Helen and Joseph Zavadil. 2014. *Medieval Scholarship: Biographical Studies on the Formation of a Discipline: History*. Routledge.
- Danielsson, Susan. 2021. “Gustav Badin: The Afro-Swedish Experience in Eighteenth Century Sweden”. *The Saber and Scroll Journal* 10(1).Summer 2021. 45–61. doi: 10.18278/sshj.10.1.4.
- Danon, Jakov i Verica Stošić.2010.*Memoari na holokaust Jevreja Krajine*. Banja Luka: Jevrejska opština.
- Defter-i mufasssal-i vilayet-i Vlk, sene 859. 1455 (1972).Monumenta Turcica historiam Slavorum Meridionalium illustrantia: Defteri 1-2/*

- gaći *Oblast Brankovića: opširni katastarski popis iz 1455. godine*, Hadžibegić, H. et al. ur. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu.
- Disraeli, Benjamin. 1904. *Coningsby*. ed. Langdon-Davies, B. London and Edinburgh: R. Brimley Johnson.
- Djuvara, Neagu. 1995. *Între Orient și Occident*. Bucharest: Humanitas.
- Dumett, Raymond. 1975. "Joseph Chamberlain, Imperial Finance and Railway Policy in British West Africa in the Late Nineteenth century". *The English Historical Review*. Oxford: Oxford University Press. 287–321.
- Durant, Will and Ariel Durant. 2011. *Rousseau and Revolution: The Story of Civilization X*. NY: Simon and Schuster.
- Dyson, Stephen. 2006. *In Pursuit of Ancient Pasts: A History of Classical Archaeology in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. New Haven: Yale University Press.
- Đorđević, Miroslav. 2004. *Uvod u građansko pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Eberhardt, Piotr. 2005. "Geneza niemieckiej koncepcji „Mitteleuropy»". *Przegląd Geograficzny* 77 (4). 183–463.
- Ekmečić, Milorad. 1989. *Stvaranje Jugoslavije 1*. Beograd: Prosveta.
- Eliot, Charles. 1908. *Turkey in Europe*. London: Edward Arnold.
- Elton, W. 1994. "Shakespeare and the thought of his age". In: Wells, S. (ed.). *The Cambridge companion to Shakespeare studies*. New York: Cambridge University Press.
- Emmer, Pieter. 2005. *The Dutch Slave Trade, 1500-1850*. ed. Craig P. et al. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Engel, Johann von Christian. 1792. *Geschichte von Halitsch und Vlodimir*. Wien: Kaiserer.
- Esteve, Maria. 2018. "The Circulation of Scientific Knowledge in Euler's first stage at Saint Petersburg Academy of Sciences". *The Scientific Dialogue linking America, Asia and Europe between the 12th and the 20th Century*, ed. Angelo, F d'. Naples: Associazione Culturale Viaggiatori. 262–276. doi.org/10.26337/2532-7623/MASSA.
- Evans, John Arthur. 1886. *Archaeologia, or, Miscellaneous tracts relating to antiquity*, Society of Antiquaries of London 49. London: Nichols and Sons.

- Evans, Daniel. 1985. "Slave Coast of Europe, Slavery & Abolition". *A Journal of Slave and Post-Slave Studies* 6:1.
- Evola, Julijus. 2022. *Paganski imperijalizam – rimska tradicionalnost*. Beograd: Metafizika, Zlatno runo.
- Franklin, Simon. 2002. *Writing, Society and Culture in Early Rus, c. 950-1300*. Cambridge University Press.
- Evola, Julijus. 2010. *Pobuna protiv modernog sveta*. Čačak: Alef-Gradac K.
- Fischer, Louis. 2016. *Oil Imperialism: The International Struggle for Petroleum*. London: Routledge.
- Fontana, Benedetto. 2003. "Salluts and the Politics of Machiavelli". *History of Political Thought* 1–24 (Spring 2003). 86–108.
- Foucault, Michele. 1980. *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. ed. Gordon, C. New York: Longman; Brighton: Harvester Press.
- Fox, Frank. 1915. *The Balkan Peninsula*. London: A. and C. Black Ltd.
- "Fugger family". *wikipedia.org*. https://en.wikipedia.org/wiki/Fugger_family приступ септембар 2024.
- Gaćinović, Radoslav. 2019. „Prva Prizrenska liga kao putokaz političkog nasilja nad Srbima u Staroj Srbiji.” *Vojno delo* 72(3): 326–341. DOI: 10.5937/vojdela1903326G.
- Gebhardi, Ludwig. 1808. *Geschichte des Grossfürstenthums Siebenbürgen und der Königreiche Gallizien, Lodomerien und Rothreussen*. Pesth: J. Leyrer.
- Gilbert, Martin. ed. 1982. *Winston S. Churchill, The Official Biography. Companion V/3. The Coming of War 1936-1939*. London: William Heinemann.
- Giorgi, Rosa. 2002. *Saints in Art*. ed. Zuffi S., transl. Hartmann T. Milan, Los Angeles: Getty Publications.
- Gourgouris, Stathis. 1996. *Dream Nation: Enlightenment, Colonization and the Institution of Modern Greece*. Stanford University Press.
- Grujić, Radoslav. 1929. „Skopska eparhija” u *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*. knjiga IV. ur. Stanoje Stanojević. Zagreb: Bibliografski zavod.
- Grujić, Radoslav. 1995. *Pravoslavna srpska crkva*. Beograd, Kragujevac: Evro-Kalenić.

- Hadzopoulos, Marios.2013. "From Resurrection to Insurrection: Sacred Myths, Motifs and Symbols in the Greek War of Independence" in *The making of modern Greece: Nationalism, Romanticism and the Uses of the Past (1797-1896)*, ed. Ricks, D. and R. Beaton. Surrey: Ashgate Publishing Ltd.
- Hankii, Martini.1677. *De Byzantinarum Rerum Scriptoribus Græcis*. Lipsiae: Johannis Adami Kastneri Bibliopole Hanotaux, Gabriel.1877. "Les Vénitiens ont-ils trahi la chrétienté en 1202". ed. Monot, G. et G. Fagniez. *Revue Historique* 4.Paris: Librairie Germer Bailliere. 74–102.
- Harris, Henry.1888. *Cristopher Columbus and the Bank of Saint George*. London: Chiswick Press, New York: Privately Printed.
- Hatzopoulos, Marios.2011. "Oracular Prophecy and the Politics of Toppling Ottoman Rule in South-East Europe". *The Historical review/La Revue Historique* 8.95–116.
- Haustein, E. 1985. *Der Nemanjiden stammbaum. Studien zur mittelalterlichen srebischen Herrscher ikonographie*. Bonn: Rheinische Friedrich Wilhelms Universität.
- Heaton-Armstrong, Duncan. 2005. *The Six Month Kingdom: Albania 1914*. London: IB Tauris.
- Heck, Gene. 2006. *Charlemagne, Muhammad, and the Arab Roots of Capitalism*. Walter de Gruyter.
- Heck, Gene. 2007. *When worlds collide: exploring the ideological and political foundations of the clash of civilizations*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Herrin, Judith. 2002. *Women in Purple*. London: Phoenix Press.
- Hoade, Eugene.1952. *The itineraries of Fr. Simon Fitzsimons, O. F. M. 1322 – 23*.Jerusalem: Franciscan Printing Press.
- Hofmann, G. ed. 1953.*Orientalium documenta minora* 34. Romae: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum.
- Howells, William.1907. *Venetian Life*. Cambridge: The Riverside Press.
- Hrabak, Bogumil. 1979. "Ideje o arbanaškoj autonomiji i nezavisnosti 1876-1880. godine". *Istorijski časopis* 25–26 (1978-1979). Beograd: Istorijski institut, Prosveta.

- Inalcik, Halil. 2002. "Foundations of Ottoman-Jewish Cooperation," in *Jews, Turks, Ottomans: A Shared History, Fifteenth Through Twentieth Century*. ed. Avigdor Levy. New York: Syracuse University Press.
- Ingle, Harold. 1976. *Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain, 1836-1844*. Berkeley: University of California Press.
- Iorga, Nicolae. 1934. *Histoire de la Vie Byzantine, L'empire moyen de civilization Hellénique (641-1081)*. Tome II. Bucarest, Paris: Edition de l'Auteur, Dépeit Roumaine en France, Fontenay-aux-Roses, Seine.
- Janković, Đorđe. 2007. *Srpsko pomorje od 7. do 10. stoleća*. Povremena izdanja 5. Beograd: Srpsko arheološko društvo.
- Jefferson, Thomas. 1829. *Memoirs, correspondence, and private papers of Thomas Jefferson, late president of the United States*. ed. T. Jefferson Randolph, Vol. II. London: H. Colburn and R. Bentley.
- Jelačić, Aleksije. 1940. *Rusija i Balkan*. Beograd: A. M. Popović.
- Jiriček, Konstantin. 1952. *Istorija Srba*. prev. J. Radonjić. Beograd: Naučna knjiga.
- Johnson, Robert. 2006. *Saint Croix 1770–1776: The First Salute to the Stars and Stripes*. AuthorHouse.
- Jovanović, Milivoje. 2011. *Monah Kalist*. Beograd: Ivan Stojanović.
- Jovičević, Andrija. 2011. *Drevni srpski manastiri*. Službeni glasnik Beograd – Centar Matice Srpske Nikšić.
- Jovićić, Živko. 1867. „Pismo pisano mitropolitom crnogorskom Savom mitropolitu moskovskom Platonu 1776”. *Glasnik Srpskog Učenog Društva* XXII. ur. J. Gavrilović. 357–359. Beograd: Državna štamparija.
- Kaatz, Kevin. 2012. *Early Controversies and the Growth of Christianity*, New York: ABC-CLIO.
- Kačić-Miošić, Andrija. 1864. *Razgovori ugodni naroda slovinskog*. Zadar: Bratja Battara.
- Kahane, Henry and Renee Kahane. 1962. "Notes on the Linguistic History of "sclavos"". *Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver*. ed. Gatto, E. and A. D'Amelia. Florence: G.C. Sansoni. 345–360.
- Kalabić, Radovan. 2009. *Grofovsko vreme*. Beograd: Grafiks.
- Kalaji, Benjamin. 1882. *Istorija srpskog naroda*. prev. G. Vitković. Beograd: Državna štamparija.

- Kalić, J.. 1987-1988. "Presto Stefana Nemanje," / The Throne of Stephen Nemanya/. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklore* 53-54. Belgrade: Filološki fakultet.
- Kamenskii, N. 1810. *Donesenie N. M. Kamenskogo N. P. Rumincevu o gotovnosti okazati serbam pomoši posle perepravi russkoi armii za Dunaji* № 37. 08.04. 1810. Bukarešt: AVPR. F. Kancelarija pristup januar 2020. http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XIX/1800-1820/Perv_serb_vosst_2/141-160/141.phtml?id=8758.
- Kaplan, Herbert. 2006. *Nathan Mayer Rothschild and the Creation of a Dynasty: The Critical Years 1806-1816*. Stanford University Press.
- Karim, Muhammad. 2023. "Drawing a "Geopolitics" of Medieval Middle East: Political Alliance and Rivalry among Islamic Caliphates, the Mongols, and the European Kingdoms". *Al-Jāmi'ah: Journal of Islamic Studies* Vol. 61(2): 267-296, doi: 10.14421/ajis.2023.612.
- Karpov, Sergei. 1995. "New Documents on the Relations between the Latins and the Local Populations in the Black Sea Area (1392-1462)." *Dumbarton Oaks Papers: Symposium on Byzantium and the Italians, 13th–15th centuries* 49. 33–42.
- Kellogg, Frederick. 1995. *The Road to Romanian Independence*. West Lafayette: Purdue University Press.
- Keum, Ahn et al. 2017. „538 A.D. and the Transition from Pagan Roman Empire to Holy Roman Empire: Justinian's Metamorphosis from Chief of Staffs to Theologian". *International Journal of Humanities and Social Science* Vol. 7, No. 1; January 2017, ed. Garcia M. 44–85 https://www.ijhssnet.com/view.php?u=https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_7_No_1_January_2017/7.pdf приступ март 2024.
- Kienholz, Mary. 2008. *Opium Traders and Their Worlds*. Bloomington: Indiana University Press.
- Killoran, John. 1987. "Aquinas and Vitoria: Two Perspectives on Slavery." In *The Medieval Tradition of Natural Law*, ed. Johnson, H. Kalamazoo: Medieval Institute Publications.
- Kim, Hyun Jin. 2013. *The Huns, Rome and the Birth of Europe*. Cambridge University Press.
- Karadžić, Vuk. 1969. *Istorijski spisi II. Sabrana dela Vuka Karadžića* XVI. ur. R. Samardžić. Beograd: Prosveta.
- Kohen, Eli. 2007. *History of the Turkish Jews and Sephardim: Memories of a Past Golden Age*. Lanham: University Press of America.

- Kolodziejczyk, Dariusz. 2011. *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century)*. BRILL.
- Koljivanova, M. 2010. *Aleksandr II – car-Osvoboditelj (1855-1881 gg)*. Moskva: Olma Media Grupp.
- Konstantin Filosof. 1968. reprint *Žitije despota Stefana Lazarevića*. Edicija *Stare srpske biografije*. Beograd: Prosveta.
- Kostić, Lazo. 1961. „Značaj Pečke patrijaršije za Srbe”. u *Iz srpskog verskog života*. Biblioteka Svečanik br. 32. ur. Aleksa Todorović. 30–57. München: Serbische religiöse Bibliothek /Srpska religiozna biblioteka Svečanik.
- Kostić, Veselin. 2006. „David Urkart – pisac prve engleske istorije Srbije”. *Istorijski časopis* 53 (LIII).235–262.
- Kovačević, Radovan. 2008. „Dositejev dolazak u Srbiju”. *Izvornik* 4/2008. ur. Šutić, R. Gajdobra: Ogranak Vukove zadužbine u Gajdobri. 313–339.
- Ković, Miloš. 2021. *Velike sile i Srbi 1496–1833*. Beograd: Catena Mundi.
- Köstlbauer, Josef .2023. “Slavery in the Holy Roman Empire” In: Pargas, D.A., Schiel, J. (eds) *The Palgrave Handbook of Global Slavery throughout History*. London, New York: Palgrave Macmillan.
- Kritovoulos.1954. *History od Mehmed the Conqueror*. transl. Riggs, C. Princeton University Press.
- Krizman, Bogdan.1989. “Hrvatska u prvom svjetskom ratu: Hrvatsko-srpski politički odnosi”.Zagreb: Globus.
- Lala, Etleva.2008. *Regnum Albaniae, the Papal Curia, and the Western Visions of a Borderline Nobility*, Ph.D. dissertation. Budapest: Central European University, Department of Medieval Studies.
- Lambert, Frank.2003. *The Founding Fathers and the Place of Religion in America*. Princeton University Press Larouche, Lyndon. 2018. “The Science of Physical economy as The Platonic epistemological basis for all branches of Human Knowledge”, February 25, 1994, repr. in *Executive Intelligence Review*. June 9, 2017/November 30, 2018. *larouchepub.com* last time accessed on January 2024: https://larouchepub.com/eiw/public/2018/eirv45n48-20181130/30-66_4548-lar.pdf.

- Laurent, Vitalien. 1971. *Les Memories du Grand Ecclesiarque de l' Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-1439)*. Paris: Centre National de Recherche Scientifique.
- Leeb, Thomas. 1996. *Jakob Philipp Fallmerayer: Publizist und Politiker zwischen Revolution und Reaktion*. München: Beck.
- Leoni, Aron. 2005. *The Hebrew Portuguese Nations in Antwerp and London*. KTAV Publishing.
- Levillain, Charles-Edouard. 2005. "William III's Military and Political Career in Neo-Roman Context, 1672-1702". *The Historical Journal* 48/2 (June 2005). Cambridge University Press. 321-350 doi:10.1017/S0018246X05004425.
- Lewis, B. 2018. *Islam Dunyasında Yahudiler*. B. Çınar (Çev.). Istanbul: Akıl Çelen Kitaplar.
- Lukin Lazić, Sima. 1894. *Kratka povjesnica Srba*. Zagreb: Štamparija Karla Albrehta.
- Macaulay, Thomas. 1855. *The History of England from the Accession of James the Second*. Vol. IV. London: Longman, Brown, Green, and Longmans.
- Magocsi, Paul. 2010. *A History of Ukraine: The Land and Its Peoples*. Toronto: University of Toronto Press.
- Magoulias, Harry. Reprint 1975. *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks. An Annotated Translation of Historia Turco-Byzantine* by Magoulias, Harry. Detroit: Wayne State University Press.
- Malthus, Thomas. 1798. *The Essay on the Principle of Population*. London: J. Johnson in St. Paul's Church – Yard.
- Marchand, Suzanne, 1996. *Down from Olympus: Archaeology and Philhellenism in Germany, 1750-1970*, Princeton University Press.
- Marković, Svetozar. 1937. *Izabrani spisi*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Martin, Robert. 1839. *Statistics of the Colonies of the British Empire: From the Official Records of the Colonial Office*. W.H. Allen & Co.
- Mattern, Johannes. 1942. *Geopolitik: Doctrine of National Self-Sufficiency and Empire*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Michelet, Jules. 1893. *Sur le Chemis de l'Europe*, Paris: Marpon & Flammarion.

- Milich, Peter. 2000. „Slavic Ethnogenesis and Great Power Diplomacy: Recurring Themes”. *Journal of the North American Society for Serbian Studies* 14(1): 29–40.
- Miliori, Margarita. 2002. „Ambiguous Partisanship, Philhellenism, Turkophilia and Balkanology in XIXth Century Britain”. *Balkanologie* VI.1-2. décembre 2002. 127–153. <https://doi.org/10.4000/balkanologie.449>.
- Miller, William. 2013. *Ottoman Empire and Its Successors 1801-1927: With an Appendix, 1927-1936*. The Cambridge Historical Series, Cambridge University Press.
- Milojević, Miloš. 1872. *Odlomci istorije Srba*. Beograd: Državna štamparija.
- Milošević, Raša. 1923. *Timočka buna 1883. godine: Uspomene Raše Miloševića*. Beograd: Štamparija Drag. Gregorića.
- Mineau, André. 2004. *Operation Barbarossa: Ideology and Ethics Against Human Dignity*. Amsterdam, New York: Rodopi.
- Miović, Vera i Relja Seferović. 2014. „Gracia Mendes in Dubrovnik”. *Dubrovnik Annals* 18. 65–94.
- Mitrović, Andrej. 2011. *Prodor na Balkan i Srbija u planovima Austrougarske i Nemačke 1908-1918*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Moroškin, Mihail. 1990. *Iezuiti v Rossii s carstvovanija Ekaterini II I do našego vremeni. Sankt-Peterburg, 1867-1870. Pamjatnije zapiski A. V. Hrapovickogo, stats-sekretarja Imperatrici Ekaterini Vtoroi, 1862*. (reprint). Moskva: Sojzoteatr.
- Moss, Walter. 2005. *A History of Russia Volume 1: To 1917*. London, New York: Anthem Press.
- Murdoch, Steve. 2006. *Network North: Scottish Kin, Commercial And Covert Associations in Northern Europe 1603–1746*. Brill.
- Nenadović, Konstantin. 1883. *Život i dela velikog Đorđa Petrovića KaraĐorđa*. Beč: Štamparija Jovana N. Vernaja.
- Nicol, Donald. 1992. *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*. Cambridge University Press.
- Nikolaja, Shimonahinja (Grojan). 2017. „Pravednii starec Nikolai (Gurjanov) O svjatoblagoovernom Velikomučenike-Care Ioanne Mnogomilostivom i Groznom.” Slovo na Meždunarodnoi naučno-istoričeskoj konferencii 470-letie Pomazanja na carstvo

- Blagovernogo Velikogo Knjazja Ioanna Vasiljeviča Groznogo. (Načalo Russkogo Carstva).* 29.01.2017. pristup septembar 2024. <https://talabsk.ru/134-pravednyy-starec-nikolay-guryanov-o-svyatom.html> 29.01.2017.
- Nikolić, Dragan. 2013. „Recepcija vizantijskog prava u najstarijem slovenskom pravnom zborniku Zakon sudnji ljudem”. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu* 65. ur. Pejić, Irena. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu. 147-160. UDK: 340.15(495.02) (=16)“07/08.
- Noailles, Francois de.1558. *Charriere, Negociations*, II. Venezia: de la Vigne.
- Noris, Henrico. 1681. *Cenotaphia Pisana*. Venetiis: apud Paulum Balleonium.
- Novaković, Srđan. 2018. „Vlaška, Karavlaška, Cincari i nastanak masonske Srbije”. u *Rumunija i rumunizacija Srba*. ur. Zoran Milošević. Šabac: Centar akademske reči. 216–264.
- Novaković, Stojan. 1898. *Zakonik Stefana Dušana, cara srpskog 1349 – 1354*. Beograd: Državna kraljevska štamparija.
- Oakley, Francis.2008. *Kingship – the Politics of Enchantment*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Oderico, Gasparo e Francesco Massola.1792. *Lettere ligustiche*.Bassano: Remondini.
- Olson, James.1996. *Historical Dictionary of the British Empire: K-Z*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Ottewill-Soulsby, Samuel. 2019. “Abbāsid–Carolingian Diplomacy in Early Medieval Arabic Apocalypse”. *Millennium* 16 (1): 213–231. doi:10.1515/mill-2019-0011.
- Otto, Friedrich.1839. *The History of Russian Literature, with a Lexicon of Russian Authors*. transl. Cox, George. Oxford: D. A. Talboys.
- Özden Mercan, Fatma. 2021. “From the Genoese to the Perots: The Genoese Community in Byzantine/Ottoman Constantinople (14th-15th c.). *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXVI / 2, 2021. 591-619. DOI: 10.18513/etgid.1050207 P. B. 1903. “The Star-Spangled Banner”. *St James’s Gazette*. 3 July 1903.
- Pantelić, Dušan. 1933. „Uhođenje Srbije pred Kočinu krajinu”. *Glas Srpske Kraljevske Akademije* CLIII. Beograd: Srpska Kraljevska Akademija. 115–125.

- Paxton, Roger. 1972. "Nationalism and Revolution: A Re-examination of the Origins of the First Serbian Insurrection 1804-1807". *East European Quarterly* VI(3) (September 1972). 337-362.
- Pearson, Owen. 2006. *Albania in the Twentieth Century: a history*. London: IB Tauris.
- Pedani, Maria. 2008. "Ottoman Merchants in the Adriatic Trade and Smuggling". *Acta Histriae* 16(1-2): 155-17.
- Perišić, Srđan. 2022. *Geopolitika i Srbi*. Beograd: Filip Višnjić.
- Petrović, Milan. 2016. "Savezna država (federacija) i savez država (konfederacija) u opštoj teoriji države i prava i pozitivnom pravu" (drugi deo). *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nisu* 74/ LV. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Pipes, Richard. 1996. *The Unknown Lenin: From the Secret Archives*. Yale University Press.
- Pirivatrić, Srđan. 2007. „Ulazak Stefana Dušana u Carstvo”. *Zbornik radova Vizantološkog instituta* XLIV. Beograd: Vizantološki institut.
- Poggibonsi, Niccolò da. 1945. *Libro d'Oltremare*. ed. Bagatti. P. B. Jerusalem: Tip. dei Francescani.
- Polnoe sobranie zakonov Rossiiskoi imperii s 1649 goda* III (1689-1699). 2010 (1830). "O pisanii vpred Genvarja s 1 čisla 1700 goda vo vseh bumagah leta ot Roždestva Hristova, a ne ot sotvorenija mira". u *Petr Velikii. Izbrannoe. Zakonodatel'nie akti*. ur. Usmanov, A. B. 47-48. Moskva: ROSSPOEN, Institut obščestvennoi misli.
- Popović, Bogdan. 2005. *Istorija Ministarstva inostranih dela Srbije*. Beograd: Glasnik, Diplomatska akademija.
- Popović, Bogdan. 2010. *Diplomatska istorija Srbije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Popović, Vasilj. 1940. *Evropa i srpsko pitanje u periodu oslobođenja (1804-1914)*. Beograd: Geca Kon A. D.
- Prinzing, Günter. 2020. "Georg Ostrogorsky im Spiegel seiner Korrespondenz mit Percy Ernst Schramm". *Byzantinoslavica* 78. 6-62. 1-2. Praha: Slovanský ústav Akademie věd ČR.
- Prousis, Theophilus. 2008. *British Consular Reports from the Ottoman Levant in an Age of Upheaval, 1815-1830*. Istanbul: Isis Press.
- Radonić, Jovan. 1950. *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od 16 do 19 veka*. Posebna izdanja SAN. knj.3. Beograd: Srpska Akademija Nauka.

- Raič, Joan. 1823. *Istorija raznih slavenskih narodov naipače Bolgar, Horvatov i Serbov...vo svet istoričeski proizvedenaja Joannom Raičem*. (V Viene 1794.) Budin: Pečatana pri Tipografii Kralevkago Unviersiteta Ungarskago.
- Ratcliffe S. ed. 2016. *Oxford Essential Quotations* (4 ed.). Oxford University Press. Accessed on November 2024: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191826719.001.0001/q-oro-ed4-00008907>.
- Regent, Nikola. 2011. "Machiavelli: Empier, virtù and the final downfall". *History of Political Thought* 32(5): 751–772.
- Rimikis, Nicholas Michael. 2017. "Filiki Etaireia: The rise of a secret society in the making of the Greek revolution". Spring 2017. Bard College Senior Projects Spring 2017. 317. https://digitalcommons.bard.edu/senproj_s2017/317 accessed September 2023.
- Rohan, Padraic. 2015. *The Genoese Levantine Colonies at the Birth of Ottoman Imperial Power*. MA Thesis. Istanbul: Graduate School of Social Sciences, Şehir University.
- Romanides, John. 1981. *Franks, Romans, Feudalism and Doctrine*, Brookline: Holy Cross Orthodox Press.
- Russev, Nikolai. 1999. *Na grani mirov i epoh. Goroda nizovii Dunaja i Dnestra v konce XIII – XIV vv*. Kišinev: Visšaja Antropologičeskaja škola.
- Savić, Milisav. 2014. *Dolina srpskih kraljeva: Prolećno putovanje 2013*. Beograd: Društvo Raška škola.
- Savić, Velimir. 1996. „Napoleon i Velika Srbija.” u *Glasnik istorijskog arhiva* 30, ur. Milča Madić, 83–97. Valjevo: Istorijski arhiv Valjeva.
- Savić, Viktor. 2022. „Srpski među slovenskim rukopisima u manastiru Svete Katarine na Sinaju (XI–XII vek)”. *Crkvene studije* 19. Niš: Centar za crkvene studije. 15–43. https://doi.org/10.18485/ccs_cs.2022.19.19.1.
- Simić, Vladimir. 2017. „Bakrorezi braće Šmucer i izvori alegorijske predstave cara Dušana u Stematografiji (1741)” u *Niš i Vizantija* 15. ur. Miša Rakocija. Niš: Univerzitet u Nišu, Pravoslavna Eparhija niška, Niški kulturni centar. 327–336.
- Scarfi, Bianca Maria. 1990. "The Bronze Lion of St Mark" in: Scarfi, Bianca Maria, ed. *The Lion of Venice: Studies and Research on*

- the Bronze Statue in the Piazzetta*. New York and London: Prestel Publishing. 31–124.
- Schlaflly, Daniel.1997. “True to the Ratio Studiorum? Jesuit Colleges in St. Petersburg”. *History of Education Quarterly* 37(4) (Winter, 1997). 421-434. <https://doi.org/10.2307/369873>.
- Schönhärl, Korinna. 2021. “Why does a prestigious emission house emit a loan for a peripheral state? The house of Rothschild and the Greek guaranteed loan of 1833”. *Business History* 63(4): 557-573.<https://doi.org/10.1080/00076791.2019.1593373>.
- Schumpeter, Joseph.1954. *History of Economic Analysis*. London: Routledge.
- Seton-Watson, Robert. 1934, *A History of the Roumanians: From Roman Times to the Completion of Unity*. Cambridge University Press.
- Setton, Kenneth. 1976. *The Papacy and the Levant (1204-1571)* II, The Fifteenth Century, Philadelphia: *The American Philosophical Society*.
- Sinha, Arvind.1990. “The Disinclination of the Swedish East India Company to Acquire a Port Settlement in India – A Probe”. *Proceedings of the Indian History* 51. Calcutta: Indian History Congress, Calcutta University Press. 702–705.
- Siestrzeńcewicz-Bohusz, Stanisław. 1824. *Histoire du royaume de la Chersonèse taurique*, L’Imprimerie. de l’Académie Impériale Russe. St Peterbourg.
- Skartsis, Labros. 2017. “Origin and Evolution of the Greek Flag”. *Bookstars*. https://www.academia.edu/32481895/Origin_and_Evolution_of_the_Greek_Flag.
- Skinner, Quentin.1978. *The Foundations of Modern Political Thought*, vol I: *The Renaissance*; vol II: *The Age of Reformation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Slijepčević, Đoko. 1938. „Ukidanje Pečke patrijaršije 1766.” *Bogoslovlje* 13. 250–307.
- Slijepčević, Đoko. 2002. *Istorija Srpske Pravoslavne Crkve* I. Beograd: JRI.
- Smith, Adam.1869. *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Oxford: Clarendon Press.
- Smith, Murphy.1974 (1914). “Luca Piacioli – The Father of Accounting”. in Geijbeek, John. *Ancient Double – Entry Bookkeeping*.1-10. *Luka Piacioli’s Treatise*: Houston: Scholars Book Co.

- Sotirovic, Vladimir. 2007. *Creation of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, 1914-1918*. Vilnius: Vilnius University Press.
- Spada, Antonio. 1816. *Ephémérides Russes politiques* 2. Saint Petersburg: H. Bonnet.
- Stanojević, Stanoje. 2010. *Istorija srpskog naroda*. Beograd: Logos Art.
- Steiris, Georgios. 2016. "Byzantine Philosophers of the 15th Century on Identity and Otherness", in *The Problem of Modern Greek Identity: from the Ecumene to the Nation-State*, ed. Steiris, G. et al. Cambridge Scholars Publishing.
- Stephens, Walter. 2004. „When Pope Noah Ruled the Etruscans: Annus of Viterbo and his Forged Antiquities, 1498”. *Studia Humanitatis: Essays In Honor of Salvatore Camporeale*, Supplement to MLN, Italian Issue Vol. 119, No. 1. 201–223.
- Stoica, Vasile, ed. 1919. *The Roumanian Question*. Pittsburgh: Pittsburgh Printing Company.
- Stojanović, Ljubomir. 1902. ur. *Stari srpski zapisi i nadpisi* knj. I. Beograd: Srpska Kraljevska Akademija, Državna štamparija Kraljevine Srbije.
- Stojanović, Ljubomir. 1927. ur. *Stari srpski rodoslovi i letopisi* knj. XVI. Sremski Karlovci: Srpska Kraljevska Akademija.
- Stoke, Gale. 1990. *Politics as Development: The Emergence of Political Parties in Nineteenth Century Serbia*. Durham: Duke University Press.
- Stošić, Sanja. 2021. *Kolonijalna politika Španije: Filipini kao studija slučaja*. Beograd: Institut za političke studije.
- Stuard, Susan Mosher. 1986. "To Town to Serve: Urban Domestic Slavery in Medieval Ragusa." In *Women and Work in Preindustrial Europe*. ed. by Barbara Hanawalt, 39–55. Bloomington: Indiana University Press.
- Sveti Sava u Ruskom carskom letopisu*. reprint 2012. prev. M. Vitezović. Beograd: Zavod za udžbenike.
- „Sveto Pismo Novi Zavjet Gospoda našeg Isusa Hrista.” 2017. *Sveto Pismo*. prev. V. Karadžić. Beograd: Biblijsko društvo.
- „Sveto Pismo Starog Zaveta”. 2017. *Sveto Pismo*. prev. Đ. Daničić. Beograd: Biblijsko društvo.

- Šarлак, Levent, 2012. *The Balkan Wars according to the Pravda Newspaper*. Ph.D. Ankara: The Graduate School of Social Sciences of Middle East, Technical University.
- Šarkić, Srđan. 2015. „Руски проекти државног уређења устаничке Србије: Трећи део – Савети кнеза Прозоровског.” *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 2/2015. 417-430. doi:10.5937/zrpfns49-8759.
- Šarkić, Srđan. 2014. „Руски проекти државног уређења устаничке Србије: Други део – Родофиникинов проект”. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* 2/2014. 25–37. doi:10.5937/zrpfns48-6684.
- Šepkin, Vjačeslav. 1967. *Russkaja paleografija*. Moskva: Nauka.
- Štefanić, Vjekoslav. 1976. „Nazivi glagoljskog pisma”. *Slovo* 25–26: 17–76.
- Šuljagić, Sanja. 2011. „Uloga institucija u kulturnom i ekonomskom razvoju ruralnih područja Srbije.” *Srpska politička misao* 1-2011. 209–246. DOI: 10.22182/spm.3112011.9.
- Šuljagić, Sanja. 2012a. „Uticaj razvoja vinčanskog pisma na zasnivanje srpskog identiteta.” *Srpska politička misao* 4/2012. 319–352. DOI: 10.22182/spm.3842012.15.
- Šuljagić, Sanja. 2012b. *Zasnivanje srpskog nacionalnog identiteta: politički i kulturni aspekti razvoja sela u Srbiji*. Beograd: Institut za političke studije.
- Šuljagić, Sanja. 2014. „Srpski nacionalni identitet od srednjovekovne teodulije do razgradnje moderne države Srbije.” *Politička revija* 1. 1–24. <https://doi.org/10.22182/pr.3912014.1>.
- Šuljagić, Sanja. 2014b. „Prikaz knjige: Milisav Savić, Dolina srpskih kraljeva: Prolećno putovanje 2013. Društvo Raška škola, Beograd, 2014.” *Srpska politička misao* (4): 355–363. DOI: 10.22182/spm.4642014.21.
- Šuljagić, Sanja. 2020. *Raspoznavanje izvorišta srpskog identiteta u drevnoj istoriji*. Beograd: Institut za političke studije.
- Šuljagić, Sanja. 2021a. „Razvoj filipinskog identiteta i španska kolonizacija Filipina prema viđenju Sanje Stošić – kritički osvrt”. *Politička revija* 3/2021. 141–171. <https://doi.org/10.22182/pr.6932021.7>.
- Šuljagić, Sanja. 2021b. „Teza istoričara Miloša Milojevića o punom nazivu titule cara Stefana Dušana Nemanjića”. u *Zbornik konferencije Dani Miloša S. Milojevića*. 10-11. 07. 2021. Crna Bara: Društvo „Miloš S. Milojević” 118-143. ISBN 978-86-81364-19-2.

- Šuljagić, Sanja. 2023a. „O savremenim pokušajima poništavanja srpskog identiteta na teritoriji Kosova i Metohije.” *Nacionalni interes* 3: 9–49. <https://doi.org/10.22182/ni.4332022.1>.
- Šuljagić, Sanja. 2023b. „Značaj reke Dunav u definisanju identiteta srpskog naroda” u *Evropa i Dunav – Dunav u geopolitičkim strategijama evropskih država*. ur. Milošević, Zoran i Mišo Stojadinović. Beograd: Institut za političke studije. 295–324. https://doi.org/10.18485/ips_evr_dunav.2023.ch19.
- Šuljagić, Sanja. 2024. „O zanemarenosti dodirnih odrednica u srpskom i bugarskom identitetu.” *Srpsko-bugarski odnosi – pitanja saradnje i perspektiva*, prir. Zoran Milošević, 85–104. Beograd: Institut za političke studije. DOI: 10.18485/ips_srbg.2024.ch3.
- Šuljagić, Sanja. 2025. “On the Subordination of the Policy of the Russian Empire to a Western Colonial Campaign in the Balkans in the 19th century”. Српска политичка мисао (*Serbian Political Thought*) 2/2025. 165-194. DOI: 10.5937/spm90-55331.
- Šumpeter, Jozef. 1998. *Kapitalizam, socijalizam i demokratija*. Beograd: Plato.
- Tafur, Pero. 1926. *Travels and Adventures, 1435-1439*. trans. Letts, M. London: Routledge.
- Talbott, Strobe. 2009. *The Great Experiment: The Story of Ancient Empires, Modern States, and the Quest for a Global Nation*. New York: Simon and Schuster.
- Tambora, Andelo. 2007. *Kavur i Balkan*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Tarasov, Ilja. 2021. “Nekotorie sjožeti gotskoi istorii, upomjanutie v Ioakimovskoi letopisi”. *Zametki učenogo* №11-2. ur. Artavazdovič, A. g. Rostov-na-Donu: Jožnii universitet “Institut upravljenja biznesa i prava.” 54–76.
- Tardy, Lajos. 1978. *Beyond the Ottoman Empire: 14th—16th Century Hungarian Diplomacy in the East*. transl. Boris, J. Szeged: Universitas Szegediensis de Attila József Nominata.
- Temperley, Harold. 1919. *History of Serbia*. London: G. Bell and Sons.
- Terzić, Slavenko. 2021. *Na kapijama Konstantinopolja: Rusija i balkansko pitanje u 19. veku*. Beograd: Institut za istoriju.
- Thiersch, Wilhelm von. 1833. *De l'état actuel de la Grèce et des moyens d'arriver à sa restauration*. Leipzig: F. A. Brockhouse.

- Toleva, Teodora. 2012. *Vlijanieto na Avstro-Ungarija za sazhdavaneto na albanskata nacija 1896-1908*. Sofija: Ciela.
- Tradigo, Alfredo. 2006. *Icons and Saints of the Eastern Orthodox Church*. transl. by Sartarelli, Stephen. Los Angeles: Getty Publications.
- Trotsky, Leon. 1980. *The Balkan wars: 1912-13: the war correspondence of Leon Trotsky*. Broadway NSW: Resistance Books.
- Tucker, Benjamin. 1897. *Instead of a Book, A fragmentary exposition of philosophical anarchism culled from the writings of Benjamin R. Tucker*. New York: Benj. R. Tucker.
- Uskoković, Vuk. 2017. „Lik svetog Jovana Vladimira u južnoslovenskoj historiografiji”. *1000-godišnjica Svetog Jovana Vladimira: zbornik radova sa naučne konferencije*, Borožan, Đ. ur. 21. oktobar 2016. godine, Podgorica: CANU. 273-304.
- Uspenski, Leonid. 2006. *Bogoslovie na ikonama*. Sofija: Omofor.
- Vachkova, Vesselina. 2008. “The Bulgarian Theme in Constantinople’s Monuments (A new approach to the study of Bulgarian and Byzantine cultural memory)”. *Palaebulgarica* 4. 3–24.
- Van Tricht, Filip. 2011. *The Latin Renovatio of Byzantium: The Empire of Constantinople (1204-1228)*. BRILL.
- Vašica, Josef 1971. „„Законъ судный людѣмъ”. *Magnae Moraviae Fontes Historici* IV. Spisy filosofické fakulty č. 156. ed. Dagmar Bartoňková et al. Brno: Universita J. E. Purkyně.
- Verlinden, Charles. 1968. “Le recrutement des esclaves à Venise aux XVe et XVIe siècles”. *Bulletin de l’Institut Historique Belge de Rome* 39. 83-202.
- Vernadsky, George. 1946. *Ancient Russia*. New Haven: Yale University Press.
- Vidmar, Luka. 2009. *Struktura in funkcija pisem iz literarnopreradne korespondence Žige Zoisa*, Phd. D., Nova Gorica: Univerza v Novoj Gorici.
- Vinogradov, V. 1981. “George Canning, Russia and the Emancipation of Greece”. *Balkan Studies* 22: 3–33.
- Vitalis, Orderici. 1845. *Ecclesiasticae historiae*. Tomus III, Parisiis: Julium Renouard et socios.

- Voinović, D. 2002. „Istorija serbskogo naroda. Istorija Zeti i Černogorii” u Sbornik *Istorija Jugoslavii*. ur. Šumov, Sergei i A. Andreev. Moskva: Monolit-Evrolinc-Tradicija.
- Vojvodić, Mihailo. 2007. „Stojan Novaković i kralj Milan.” u Krestić, Petar. *Novovekovne srpske dinastije u memoaristici: New Age Serbian Dynasties in Memoir Writing*. Beograd: Istorijski institut.
- Vukašinović, Vladimir. 2012. *Sveti Sava i Dositej Obradović – pokušaj novog čitanja*. Beograd: Izdavački fond SPC Arhiepiskopije Beogradske – Karlovačke.
- Vukosavljević, Sreten. 1962. *Pisma sa sela*. Beograd: Savremena škola.
- Zallony, Marc. 1897. *Despre fanarioți*. București: Institutul de arte grafice Carol Göbl.
- Zarzeczny, Matthew. 2009. *Meteors That Enlighten the Earth: Napoleon and the Cult of Great Me*. Ph.D. The Graduate School of The Ohio State University: The Ohio State University Press.
- Zlatković, Branko. 2018. „Vukov Srpski rječnik kao literarna tema” u *Srpska slavistika: kolektivna monografija 2. Književnost, kultura, folklor, pitanja slavistike*. ur. Suvajdžić, B., Bunjak Ivanić. 389–401. Beograd: Savez Slavističkih društava Srbije, Čigoja štampa.
- Zosimus. 1887. *Historia nova* II. ed. Mendelssohn, L. Lipsiae: B.G. Teubner.
- Wallerstein, Immanuel. 2011. *Modern World-System IV, Centrist Liberalism Triumphant, 1789–1914*. Berkeley: University of California Press.
- Wasserstein, David. 1995. “Jewish élites in Al-Andalus”, *The Jews of Medieval Islam: Community, Society and Identity*, ed. Daniel Frank. Leiden: Brill.
- “Welser family”. *wikipedia.org*. https://en.wikipedia.org/wiki/Welser_family приступ септембар 2024.
- Werrett, Simon. 1999. “Potemkin and the Panopticon: Samuel Bentham and the Architecture of Absolutism in Eighteenth Century Russia”, *UCL Bentham Project Journal of Bentham Studies* 2.1-25. accessed July 2024. https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/648/2/002__1999__S.Werret_1999.pdf.
- West-Harling, Veronica. 2020. *Rome, Ravenna, and Venice, 750–1000: Byzantine Heritage, Imperial Present and the Construction of City Identity*. Oxford University Press.

- Wolf, Larry.1994. *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization in the Mind of the Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press.
- Wood, Alfred.1964. *A History of the Levant Company*. London: Frank Cass & Co., Psychology Press.
- Xenos, Stefanos.1865. *East and West, a Diplomatic History of the Annexation of the Ionian Islands to the Kingdom of Greece*. London: Trübner & Company.

*Sanja Šuljagić***Institute for political studies, Belgrade*

ON THE INFLUENCE OF IDEOLOGICAL AND GEOPOLITICAL DOCTRINES OF THE WEST ON THE FORMATION OF A MODERN SERBIAN STATE**

Resume

The subject of research in this monographic study is the influence of ideological and geopolitical doctrines of the West on the formation of the modern Serbian state in the 19th century. The research aims to understand European states' prevailing influence on a geopolitical constellation in the Balkan Peninsula in the abovementioned period. Within this monographic study, analytic-synthetic and comparative methods are implemented in the presentation of: the formation of Western political philosophy; the change of traditional Serbian identity before and during the formation of the modern Serbian state; and the prevention of the revival of the concept of pre-Osman Christian Orthodox states. Conclusion of the research in this monographic study is that one of first preconditions for the formation of modern Serbian and other Balkan states under direct or indirect control of European Welf-Hanover dynasty and its dynasty branches was a centuries long premodern colonial domination of representatives of Venetian and Genoese slavery and merchant companies, whose political philosophy directly and indirectly influenced development of later European powerful navies and also later political processes in the Balkan peninsula. Western geopolitical interests were clashing with the geostrategy of the Russian Empire in the Balkans. Tzarist Russia was, in a geopolitical sense, substantial for the formation of the Balkan Christian states, the Serbian one included, but modern Western political philosophy prevailed in the formation of the ideological inclination of the Balkan peoples.

Keywords: West, modern Serbia, identity, ideology, doctrine, geopolitics, modernity, colonialism, Christian Orthodoxy, state.

* Email address: sanja.suljagic@ips.ac.rs, ORCID: 0009-0008-9295-5408.

** This work was created as part of the scientific research activities of the Institute for Political Studies, funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

* Овај рад је примљен 22. фебруара 2025. године, а прихваћен на састанку Редакције 5. јуна 2025. године.